

Lättläst mellan raderna

En jämförande transitivetsanalys mellan skönlitterär text och dess lättlästa version utifrån ett läsförståelseperspektiv

Av: Michael Bakken

Handledare: Linda Kahlin / Gustav Westberg
Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Självständigt arbete, avancerad nivå, 15 hp
Svenska IV | vårterminen 2018
Ämneslärarutbildning med interkulturell profil med inriktning mot gymnasieskolan

Abstract

The purpose of this study was to analyze, investigate and compare the eventual differences within the aspects of the ideational metafunction, of the systemic functional linguistics, between two fictional novels and their respective easy-Swedish versions, looking at chosen variables within the theory. The study also investigates how the eventual differences, effects the potential reader by setting the results of the analysis against contemporary research in reading comprehension. The method of use is transitivity analysis based within the ideational metafunction and its variables: processes, participants, circumstances, grammatical metaphors and register. The material that has been analyzed is *Sodomsäpplet* (Martin, 2016) and *Mina drömmars stad* (Fogelström, 2009) and their respective easy-Swedish versions.

The result of the analysis proved that a lot of the material processes had been replaced by relational processes. This contributed to making the easy-Swedish versions more concrete but also static and impersonal, which effected the voice of the author as well as the register and the perspective of telling.

The result is discussed with a reading comprehension perspective telling that the easy-Swedish versions not in every way is particularly easy as they displace the register and the authors voice. They also limit the abilities of interpretation for a potential reader.

Keywords

Transitivity analysis, comparative analysis, reading comprehension, easy read, literature

Nyckelord

Transitivitetsanalys, komparativ analys, läsförståelse, lättläst, skönlitteratur

Förord

Jag vill passa på att berätta att detta varit en av de roligaste, men också mest ansträngande processer jag någonsin upplevt. Att få avsluta en fem år lång ämneslärarutbildning med den här texten gör mig stolt och faktiskt lite röd.

Tack till Linda Kahlin och Gustav Westberg för utmärkt och inspirerande samt utvecklande handledning.

Tack till Nanna för att du stått ut med mig de här fem åren.

Tack till Jan, Sara och Tomas för evigt bollande.

Tack till Kaj och Ruben för att ni inte varit i vägen.

Tack till Stone Roses och Teddybears.

Utan er hade det inte gått.

Ett ant tack till njurstenen.

Utan dig hade det gått mer smärtfritt.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Syfte och frågeställning	1
1.2. Material	2
1.2.1. LL-förlaget.....	2
1.2.2. Introduktion av verken.....	3
2. Bakgrund	4
2.1. Bristdiskurs.....	4
2.2. Begrepp.....	6
2.3. Specialpedagogiska skolmyndighetens definition av lättläst.....	6
3. Teori och metod	7
3.1. Teoretiska utgångspunkter – Ideationell metafunktion och transitivitet	8
3.2. Läsförståelse som skapar mening	12
3.3. Metoddiskussion	13
4. Tidigare forskning.....	13
4.2. Sammanfattning	16
5. Resultat	17
5.1. Vad redovisas och varför?.....	17
5.2. Processanalys.....	18
5.2.1. Processanalys av Sodomsäppet	18
5.2.2. Processanalys av Mina drömmars stad	23
5.2.3. Sammanfattning av processanalys.....	28
5.3. Analys av deltagare.....	29
5.3.1. Analys av deltagare, Sodomsäppet.....	29
5.3.2. Analys av deltagare, Mina drömmars stad.....	33
5.4. Sammanfattning av deltagaranalys	35
6. Diskussion	35
6.1. Från register till läsare.....	36
6.2. Slutsatser utifrån syfte, resultat och diskussion	40
6.3. Slutdiskussion	40
6.4. Vidare forskning	41
7. Avslutning	42
Litteraturförteckning	43
Bilagor.....	

1. Inledning

Skönlitteratur utgör en stor del av undervisning i skolämnet svenska (se, Skolverket, 2011). Eftersom jag är blivande ämneslärare i både svenska och svenska som andraspråk ser jag skönlitteratur som en relevant och naturlig del av undervisningen.

Idén och inspirationen till den här uppsatsen väcktes tyvärr av tråkiga omständigheter. Elever i svenska som andraspråk buntas ofta samman till en homogen grupp, vilka ofta anses ha sämre läsförståelse. I en del situationer har jag sett hur denna sortens fördom lett till att elever blivit tilldelade så kallad lättläst skönlitteratur istället för originalupplagan av samma bok.

Läsning och skrift är idag, enligt Lundberg & Reichenberg (2008) en nyckel för en aktiv delaktighet i ett modernt samhälle. Även Damber (2013:679) menar exempelvis att, ”att läsa ordet är att läsa världen” och syftar på att världen alltid har krävt och för alltid kommer att kräva kritisk medvetenhet och ”att erövra denna förmåga utgör därför alla barns rättighet” (Damber, 2013:679).

Tilldelandet av lättläst skönlitteratur har, i de fall jag bevittnat det, föranletts av och grundat sig i ett bristperspektiv (beskrivs mer utförligt i avsnitt 2.1.) vilket inte är baserat på delaktighet och barns rättigheter. Många som tilldelas lättläst skönlitteratur har förmodligen snarare ett behov av att läsa utmanande texter än en förenkling av dem.

Min egen fördom gör gällande att en hel del bärande element i en roman exempelvis, borde försvinna i en lättläst version. Jag undrar också om en lättläst bok, som är en återberättelse, tenderar att ta bort en del tolkningsutrymme för läsaren och därmed också en del av läsoplevelsen.

Jag kommer i denna text undersöka, analysera och jämföra två utdrag ur två olika romaner med deras lättlästa versioner, med hjälp av en så kallad transitivitetsanalys, vilken utgår från den ideationella metafunktionen inom den *systemisk-funktionella lingvistik* (SFL) vilket även brukar kallas för funktionell grammatik. Tanken är att jämföra processbetydelser och deltagare för att se hur de olika versionerna av böckerna förhåller sig till varandra. Jag vill dessutom erbjuda en fördjupad analys och ställa resultatet i relation till samtida forskning inom fältet för läsförståelse. På så vis kan jag förhoppningsvis kontextualisera de skillnader som upptäcks inom den ideationella metafunktionen utifrån en potentiell läsaers perspektiv. Kort sagt vill jag ta avstamp inuti texten för att sedan arbeta mig utåt mot läsaren. Undersökningen kommer ta sitt avstamp inuti texten och den ideationella metafunktionen för att sedermera undersöka hur en potentiell läsare uppfattar den ideationella metafunktionen. Jag kommer således arbeta mig från text, genom textens register och sedermera genre, ut till vad som eventuellt påverkar upplevelsen av texten.

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med denna undersökning är att undersöka vilka eventuella skillnader som uppstår inom den ideationella föreställningsvärlden när en skönlitterär text återberättas som lättläst, och att undersöka hur dessa skillnader realiserar i texterna utifrån transitivitetsanalys inom den funktionella grammatiken med

utgångspunkt i variablerna processbetydelser, deltagare, grammatiska metaforer och register. Dessutom syftar undersökningen till att utifrån samtida forskning om läsförståelse söka svar på om eventuella skillnader mellan original och lättläst kan bidra till att förändra den potentiella läsarens upplevelser och förståelse av ett skönlitterärt verks helhet när den återberättas som lättläst version. Undersökningen tar sin utgångspunkt utifrån följande frågeställningar:

- Hur skiljer sig originalversioner och lättlästa versioner av skönlitterär text utifrån den ideationella metafunktionen?
  - Hur ser skillnaderna ut gällande processbetydelser och deltagare?
- Hur påverkas texten av eventuella skillnader i förhållande till de för undersökningen utvalda variablerna?
- Vilka konsekvenser får eventuella skillnader för en potentiell läsare av de lättlästa versionerna?

1.2. Material

De böcker jag valt som föremål för min analys är *Sodomsäpplet* av Bengt Martin (2016), utkommen år 1968, med motsvarande lättläst utgåva, återberättad av Niklas Darke (Martin & Darke, 2017) och *Mina drömmars stad* av Per Anders Fogelström (2009), utkommen år 1960, med motsvarande lättläst utgåva, återberättad av Arne Säll (Fogelström & Säll, 2014).

1.2.1. LL-förlaget

De båda lättlästa romanerna i denna undersökning är utgivna av LL-förlaget, som ger ut lättlästa böcker för unga och vuxna.

LL-förlaget ingick fram till den första januari 2015 i stiftelsen Centrum för lättläst, vilket avvecklades i samband med att Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) tog över det statliga ansvaret för lättlästa medier (Myndigheten för tillgängliga medier, u.d.). Idag ger LL-förlaget ut lättlästa böcker på uppdrag av MTM, vilka hänvisar till LL-förlagets hemsida vid information eller köp av böcker.

LL-förlagets genomgripande syfte är att erbjuda sina läsare tillgång till ett brett utbud av både skönlitteratur och aktuella fackböcker. Deras främsta fokus är att ”arbeta medvetet med innehåll, språk, bild och form för att göra boken lättläst och tillgänglig” (LL-förlaget, u.d.). En lättläst bok från LL-förlaget innehåller ”ett tydligt innehåll, språket är konkret och vardagligt utan att bli färglöst. Böckerna är ofta illustrerade, typsnittet är lättläst och den grafiska formen tydlig med mycket luft kring text och bild” (LL-förlaget, u.d.). LL-förlaget erbjuder tre olika nivåer av lättläst. Nivå tre benämns som lätt, nivå två är lättare och nivå ett är lättast.

De båda lättlästa romanerna i denna undersökning är ej märkta med någon nivå men stämmer överens med LL-förlagets beskrivning av nivå två som beskriver att ”handlingen är enkel och väl disponerad,

ord och uttryck är välkända, meningarna korta. Böckerna är oftast illustrerade men pocketböcker och klassiker kan sakna illustrationer” (LL-förlaget, u.d.).

1.2.2. Introduktion av verken

Sodomsäppet

Sodomsäppet utsågs till årets Stockholm läser-bok år 2017 och utspelar sig i Stockholm år 1968 och handlar om en ung kille som heter Joakim. Joakim bor tillsammans med sin deprimerade och fattiga mamma i centrala Stockholm. Joakim tycker att han själv skiljer sig från de övriga ungdomarna i hans ålder och han bär på en hemlighet. Genom boken avslöjas det att Joakim är homosexuell, något som för tiden är sjukdomsklassat och anses som avvikande. Boken skildrar en vilsen ung man som har svårt att hitta rätt i sin identitet. Han håller för ett kort tag ihop med Nick, som är tio år äldre, men Joakim förstår snart att hans hemlighet är alldeles för jobbig att bära på. Han blir så småningom paranoid, deprimerad och orkar till slut inte leva längre.

Mina drömmars stad

Mina drömmars stad handlar om industrialiseringens framfart i Stockholm. Henning Nilsson är blott femton år gammal då han anländer till Stockholm år 1860. Boken är en skildring av arbetarklassens vardag på Södermalm i Stockholm med Henning Nilsson som utgångspunkt. Hans liv skildras i tjugo år mellan åren 1860 och 1880.

Boken är den första i en serie om sex, som kallas för stadsserien. År 2017 skulle Per Anders Fogelström ha fyllt ett hundra år och hyllades med diverse olika evenemang och än en gång aktualiserades stadsserien.

1.2.3. Val av analysunderlag

I *Sodomsäppet* (Martin, 2016:20–28) valde jag ett avsnitt som utspelar sig tidigt i boken, som jag själv anser som ett bärande avsnitt av boken. I avsnittet får läsaren lära känna huvudkaraktären Joakim, och dessutom erbjuds en första nyckel till Joakims stora hemlighet som i sig utgör en stor del av bokens handling. I den lättlästa utgåvan heter detta avsnitt ”Yllerocken” (Martin & Darke, 2017:17–26).

I *Mina drömmars stad* valde jag ett avsnitt som sträcker sig över två kapitel. Utdraget börjar i kapitlet ”Bron till verkligheten och avslutas i kapitlet som heter ”In i det nya” (Fogelström, 2009:14–17) vilket återfinns förhållandevis tidigt i boken och handlar om då Henning Nilsson för första gången kommer till Stockholm. Anledningen till att det blev just detta avsnitt beror på att det i den lättlästa upplagan är det första kapitlet (Fogelström & Säll, 2014:7–12), och att jag själv anser det som ett viktigt skeende i boken.

Fullständiga utdrag av de olika avsnitten som beskrivs ovan återfinns i Bilaga 1, som innehåller de båda versionerna av *Sodomsäppet* och Bilaga 2, som innehåller de båda versionerna av *Mina drömmars stad*.

1.2.4. Kort om materialvalet

Böckerna är inlånade från Stockholms stadsbibliotek vilka inte erbjuder ett oändligt antal lättlästa romaner och deras urval av lättläst litteratur visade sig tyvärr vara begränsat. Valet föll på två författare som aktualiserades så sent som år 2017 av två helt olika anledningar. Per Anders Fogelström skulle som sagt ha fyllt ett hundra år och Bengt Martins *Sodomsäpplet* valdes till årets Stockholm läser-bok.

Båda böckerna är utgivna på 60-talet men skiljer sig oerhört mycket berättartekniskt. *Sodomsäpplet* är skriven som en medvetandeström, dvs. flertalet tankar som skrivs ut efter varandra och som emellanåt kan ge ett fragmentariskt uttryck. Den är mycket innerligt berättad och läsaren skiftar ständigt mellan att dras in i Joakims huvud och ut i verkligheten igen. *Mina drömmars stad* är en mycket beskrivande och målande berättad historia. Den innehåller en hel del långa och detaljerade beskrivningar men är samtidigt mycket händelserik. Som läsare är det lätt att få en bild över hur Stockholm såg ut under den här tiden.

Anledningen till att valet föll på två verk istället för ett enskilt var för att öppna upp möjligheten till att ge flertalet perspektiv på skönlitterär text, och att dessutom öppna upp för komparativa studier av resultatet.

I övrigt tycker jag inte att en mer utvidgad diskussion gällande skönlitteratur i sig är behövlig. Jag anser inte heller att skönlitteratur behöver någon närmare presentation eller förklaring i jämförelse med ämnesspecifik läromedelslitteratur, eftersom skönlitterära verk är unika för varje enskild författare och verk. Vad som däremot bör nämnas är att skönlitteratur i högre grad saknar en tydlig situationskontext eftersom de inte är beroende av en lika tydlig mottagargrupp som ämnesspecifik litteratur.

2. Bakgrund

Lundberg och Reichenberg (2008:10) menar att läsning är något ”som krävs av alla människor i vårt samhälle”. Läsning som aktivitet har genom tiden gått från att enbart omsättas av en välutbildad elit, till att hela samhället mer eller mindre är beroende av det, såväl i privatlivet som i arbetslivet. Det finns krav på individer i Sverige att kunna läsa instruktioner och följa dessa. Vi behöver hålla oss uppdaterade gällande nyheter eller mindre och i det närmaste banala saker såsom nya användaravtal eller hyresjusteringar.

Detta avsnitt beskriver mina ingångar i ämnet. Det bristperspektiv jag nämnde i inledningen av denna undersökning förtydligas i kommande avsnitt och jag hoppas att det kan ge läsaren av denna undersökning en förståelse för vilka individer som faktiskt är i behov av lättlästa texter.

2.1. Bristdiskurs

Jag vill med detta avsnitt påtala vissa bakomliggande faktorer, som ofta tycks ligga till grund för att lärare ger vissa elever ”enklare” texter i hopp eller tron om att de gör eleven en tjänst. Jag upplever det nämligen, utifrån egna upplevelser, som att elever som läser svenska som andraspråk och elever med

läs- och skrivsvårigheter ofta dras över samma kam, och dessutom buntas ihop, och att graden av tro på dessa elever inte är lika hög som för elever som har svenska som förstaspråk eller som inte har med sitt skrivande eller sin läsning. Det tycks inom en hel del skolor finnas en kunskapslucka gällande huruvida dessa elever enklast kan nå en framgångsrik utveckling gällande läsförståelse.

Eftersom denna undersökning i längden kommer att behandla vilka förutsättningar som ges i texter utifrån vilka läsare själva kan skapa mening, är det viktigt att belysa bristdiskurser som en bakomliggande faktor i lärares val av vilken sorts litteratur de ger ut till sina elever. Bristdiskurser kan leda till att elever tilldelas litteratur som i själva verket inte utvecklar deras läsförståelse. Genom att synliggöra att bristdiskurser existerar, ges åtminstone en möjlighet att tänka igenom litteraturval eller alternativt undervisningsmaterial en sista gång.

Bristperspektiv och stigmatisering

Enligt Damber (2013) finns det flertalet rådande diskurser som pekar ut exempelvis andraspråkselever som lågpresterande. I viss mån stämmer den bilden utifrån olika kunskapsmätningar som exempelvis PISA, men enligt Damber (2013) och Hedman & Magnusson (2018) är detta en bild som reproduceras av lärare och huvudmän emellan, vilket sänker både krav och förväntningar på en väldigt stor grupp elever som generellt sett är heterogen. Damber (2013:671) menar att ”detta synsätt måste bemötas och tas i beaktande, eftersom rådande diskurser, lärares förväntningar, och barnens uppfattningar av hur den kategori de tillhör uppfattas av pedagogerna påverkar barnens möjligheter till optimal prestation, då såväl låga som höga förväntningar ofta fungerar som självuppfyllande profetior”. Exempelvis visar ett flertal rapporter och avhandlingar, enligt Damber (2013:672), att andraspråkselever ofta kan känna sig förminskade och att lärares förväntningar på dem i jämförelse med förstaspråkselever är lägre.

Hedman & Magnusson (2018:10) har undersökt en diskurs som bygger på svenska som andraspråk som en särlösning vilket likställer ämnet med undervisning som utformats för ”underbegåvade” eller ”svagpresterande” – två andra diskurser som i sig är problematiska. De menar att trots att ämnet tagits fram utifrån ett likvärdighetstänk så är både ämnet och dess elever ofta försatta i ett slags stigma. Hedman & Magnusson varnar, genom att hänvisa till Lindberg (1997; 1998; 2008; 2009, i Hedman & Magnusson, 2018:15), för bristperspektiv och pekar på att flerspråkighet snarare ska ses som en resurs än som en brist.

Damber (2013:672) visar dessutom genom undersökningar som gjorts, att barn som förutsätts vara duktiga läsare, oftare blir aktiva meningsskapare, än barn med till synes sämre förutsättningar. Det beror på att barn med svenska som förstaspråk oftare engageras i exempelvis högläsning än barn med svenska som andraspråk, till synes enbart på grund av pedagogernas antagande om vissa elevers brist på kunskaper.

2.2. Begrepp

Nedan följer mina inramningar för två av de begrepp som kommer figurera en hel del i senare delar av denna undersökning. Anledningen till att jag lyft ut en definition av lättläst är för att rama in min användning av begreppet utan att det blandas ihop med Specialpedagogiska skolmyndighetens framtagna definition (vilken återfinns i avsnitt 2.3.).

Läsförståelse

Jag kommer i denna text utgå från samma definition av läsförståelse som används i *Läsförståelse i teori och praktik* (Bråten, 2008:14) vilken är avgränsad till ”förståelse av skriven text, på papper eller skärm, vilket också kan innefatta grafisk framställning, kartor och bilder”. Begreppet inbegriper således inte multimediala presentationer som innehåller ljud, animationer eller film. Ovanstående avgränsning och definition faller väl in under denna undersökningens syfte, i och med att den enbart är koncentrerad till en analys av skriven text på papper eller skärm. Bråtens (2008:13) utgångspunkt för sin användning av begreppet lyder: ”Läsförståelse är att utvinna och skapa mening när man genomsöker skriven text och samspelar med den”. Läsning som meningsskapande aktivitet ligger i linje med den här undersökningens syfte, eftersom den kommer behandla den erfarenhetsmässiga betydelsen av de olika texterna, vilken ligger till grund för läsarens tolkning.

Lättläst

Lättläst är ett begrepp som kommer att förekomma en hel del i denna undersökning. Vid användningen av just termen lättläst kommer det i undersökningen åsyftas den skönlitteratur som getts ut av LL-förlaget och som analyseras i denna undersökning.

Lättläst innebär således inte att texten i sig är lätt att läsa. Begreppet bottnar i att förbättra förutsättningarna gällande läsning för personer som på ett eller annat sätt har svårt för att förstå det de läser. En mer djupgående beskrivning och utomstående definition av olika faktorer som bidrar med att öka förutsättningarna för att göra en text lättare att läsa, följer i nästkommande avsnitt.

2.3. Specialpedagogiska skolmyndighetens definition av lättläst

I detta avsnitt följer en annan definition av lättläst vilket innehåller olika kriterier som gäller vid framställandet av lättläst text. Denna definition av lättläst är framtagen av Lundberg & Reichenberg (2008) på uppdrag av Specialpedagogiska skolmyndigheten. Den tidigare nämnda, Myndigheten för tillgängliga medier tycks inte ha något slags samverkan med Specialpedagogiska skolmyndigheten, vilket innebär att definitionen av lättläst i detta avsnitt inte händelsevis måste utgå från samma kriterier som LL-förlagets. Det har således inte varit helt enkelt att reda ut huruvida dessa båda myndigheter står bakom samma kriterier.

I *Vad är lättläst?* (Lundberg & Reichenberg, 2008) redovisas olika kriterier för både textens beståndsdelar men även till vilka läsare lättlästa böcker vänder sig till. Lundberg & Reichenberg

(2008:98) beskriver sitt uppdrag med att de bland annat ska ”reda ut vad som gör en text begriplig, hur man kan nivåbestämma texter och hur man rent praktiskt kan göra texter lättare att läsa”.

Enligt Lundberg och Reichenberg (2008:8) kännetecknas lättlästa texter av en rad olika egenskaper vilka samtliga står som mall för framtagandet av lättläst text. Det framgår inte om dessa egenskaper är framtagna för någon särskild typ av läsning. Det görs således ingen distinktion mellan exempelvis skönlitterär text och faktatexter i förhållande till nedanstående textegenskaper.

Lättlästa texter

- Är inte särskilt långa
- Har ett personligt tilltal (författarröst)
- Innehåller omväxlande korta och långa meningar
- Innehåller ord som får meningar att hänga ihop
- Undviker långa substantiv
- Undviker främmande ord
- Innehåller tydligt förklarade orsakssamband
- Undviker passiv form
- Undviker abstrakta begrepp
- Använder praktiska exempel

2.3.1. Vem behöver lättläst text?

Lättlästa texter är framtagna för särskilda grupper av människor, som kan uppleva olika svårigheter med läsning. Lundberg & Reichenberg pekar dock på att lättlästa texter inte finns till för någon specifik grupp då alla emellanåt kan vara i behov av en lättläst text oavsett hur bra läsare en person än är. Däremot menar Lundberg & Reichenberg (2008:15) att behovet är särskilt stort för följande grupper:

- Barn och ungdomar som håller på att lära sig läsa
- De som har särskilt stora svårigheter att lära sig läsa t ex på grund av dyslexi
- Barn, ungdomar och vuxna med varierande grad av koncentrationssvårigheter (t ex ADHD)
- Barn, ungdomar och vuxna med andra neuropsykiatriska störningar (t ex autism, Aspergers syndrom)
- Barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning
- Barn och vuxna med hörselnedsättning
- Vuxna med låg utbildning och bristfällig läserfarenhet
- Barn, ungdomar och vuxna med annan språklig och kulturell bakgrund
- Barn, ungdomar och vuxna med språkstörningar
- Barn, ungdomar och vuxna med motoriska och perceptuella svårigheter

3. Teori och metod

Undersökningen har tagit sitt avstamp inuti texten och sedan strävat utåt. Nedan presenteras min metodiska ingång som analysen genomförts utifrån. Själva fundamentet för min analys har grundat sig i den så kallade funktionella grammatiken. Funktionell grammatik är en del av en språkmodell som ofta omnämns som *systemisk-funktionell lingvistik* (SFL) eller *systemisk-funktionell grammatik* (SFG). Jag

har i undersökningen valt att referera dels till SFL, vilket är en mer internationellt använd benämning och vars namn jag inte ansett är begränsat till det grammatiska fältet, och funktionell grammatik.

Den som skapat modellen (SFL) är Halliday, som började bygga modellen för över 30 år sedan. Hallidays utgångspunkt var att få en djupare förståelse för de mekanismer som ligger till grund för språkutveckling (Holmberg & Karlsson, 2013).

Jag har huvudsakligen använt mig av *Grammatik med betydelse: en introduktion till funktionell grammatik* (Holmberg & Karlsson, 2013), som är ett slags handbok och introduktion till SFL på svenska. Jag har dessutom valt att ta stöd utifrån *Funktionell textanalys* (Holmberg, et al., 2011) och *Symposium 2009: genrer och funktionellt språk i teori och praktik* (Olofsson, 2010) samt *Genrebyrå: En språkpedagogisk funktionell grammatik i kontext* (Hedeboe & Polias, 2014).

SFL delas in i tre olika metafunktioner vilka Olofsson (2010:20) liknar med en uppsättning glasögon och menar att varje enskilt par glasögon bidrar med ett eget perspektiv. De tre metafunktionerna koncentrerar sig på vilken sorts betydelse texten har och delas in i, *textuell betydelse*, *interpersonell betydelse* och *ideationell betydelse*. Holmberg (2011:97) menar att eftersom ”språkssystemet av allt att döma utvecklats för mänskliga kommunikativa behov – interpersonellt, ideationellt och textuellt – är det ju rimligt, argumenterar SFG, att dess design successivt anpassats för människans behov av att skapa betydelse av olika slag”. Den interpersonella metafunktionen handlar om ”hur språket möjliggör interaktion *mellan människor* i text och samtal” (Holmberg, 2011:97).

Genom den ideationella betydelsen, vilken varit föremål för den här undersökningens metodiska och teoretiska utgångspunkt, menar Olofsson att läsaren kan se ”hur språket i en text bygger upp olika slags bilder av världen” (Olofsson, 2010:20).

Funktionell grammatik är enligt Holmberg & Karlsson (2013:10) en språkmodell som istället för att koncentrera sig på form, snarare tar sin utgångspunkt i betydelse och funktion. Funktionell grammatik är enligt Holmberg & Karlsson (2013:11–12) ett sätt att ”tala om texter, om vad talare och skribenter håller på med, om varför de gör som de gör och hur de kunde ha gjort annorlunda”.

Utöver de textuella betydelseegenskaperna har jag dessutom valt att i detta avsnitt presentera teorier som är bärande för den samtida synen på läsförståelse. Något jag ansett kunna vidga textanalysen för att i ett senare skede kunna diskutera analysresultatet i förhållande till en potentiell läsoplevelse. De teorier jag valt att lyfta fram är hämtade ur *Läsförståelse i teori och praktik* (Bråten, 2008) och *Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner* (Reichenberg, 2000) samt de texter som förekommer i denna undersökning för ändamålet framtagna forskningsöversikt.

3.1. Teoretiska utgångspunkter – Ideationell metafunktion och transitivitet

Enligt Karlsson (2011:21) har *ideation* ”med skapandet av idéer att göra. En idé innebär då en föreställning om världen. Dessa föreställningar både bygger på och formar våra erfarenheter”.

Den ideationella betydelsen och metafunktionen, vilken även brukar kallas för den erfarenhetsmässiga betydelsen, har varit den huvudsakliga teoretiska utgångspunkten för min undersökning. Eftersom det är genom den ideationella metafunktionen som bilder av världen ska förmedlas till – och skapas av – läsare, så har det gått i linje med undersökningens bakomliggande intresse i att söka svar på om denna värld förändras på något sätt mellan en roman och dess lättlästa version. Det ansågs således intressant att undersöka vad som händer med det Karlsson beskriver som skapande av idéer då stora delar av den skönlitterära texten, så som vi är vana att läsa den, tas bort, tolkas och i förlängningen ”förenklas”. En analys av den ideationella metafunktionen skulle på så vis kunna visa och synliggöra förändringar och förskjutningar i de olika texternas betydelse.

Bråten (2008:14–15) menar att genuin läsförståelse baseras på när en läsare, utifrån en text, kan skapa ett eget sammanhang och ge texten ny mening utifrån sina egna kunskaper och erfarenheter. Framställningen av den ideationella metafunktionen är således en förutsättning för hur en läsare tolkar och fångar upp, samt förstår en text.

Nedan följer en sammanfattning av de variabler inom SFL och den ideationella metafunktionen, som jag haft för avsikt att undersöka i de utvalda texterna, och en kort sammanfattning av de aspekter som inom läsförståelse berörs av dessa variabler.

3.1.1. Paradigmatisk och syntagmatisk aspekt

För en djupare bild av vad ovanstående tolkning av ideation kan innebära, hänvisar Karlsson till Halliday & Matthiessen (1999, i Holmberg, et al., 2011) där hon beskriver två olika delar av den så kallade ideationella metafunktionen. Den delas in i en *paradigmatisk* och en *syntagmatisk* aspekt. Denna uppdelning är värd att nämna. Den paradigmatiska aspekten utgör ett sätt att gruppera olika fenomen och beskriva dem som processer. Dessa processer har olika funktioner (materiella, relationella, verbala och mentala) och beskriver yttre och inre förändringar beroende på hur de används. En mer utförlig beskrivning av dessa finns i nästa avsnitt (3.1.2.) som berör *transitivitet*.

Den syntagmatiska aspekten är inom processen bärare av verben och kategoriserar processernas deltagare. En yttre förändring realiseras exempelvis utifrån deltagarna *aktörer* och *mål*, och en inre upplevelse realiseras utifrån *upplevare* och *fenomen*.

3.1.2. Transitivitet

Transitivitet i sig har, enligt Karlsson (2011:22), att göra med överföring. Karlsson beskriver att det prototypiska fallet av en process innebär att ”något överförs från en deltagare till en annan”. Transitivitetssystemet är ett vanligt förekommande verktyg för analys av texter. Systemet rör sig kring processer vilka oftast realiseras genom den traditionella grammatikens verb. Det är dock viktigt att poängtera att processer och verb inte är samma sak. En transitivitetsanalys är därmed *inte* en kategorisering av verb. Karlsson (2011:24) menar att det däremot rör sig om ”en kategorisering av processbetydelser som kommer till uttryck i en text”.

En textanalys som genomförs utifrån transitivitetssystemet kategoriserar in olika processbetydelser under olika huvudtyper av processer. Emellanåt delas dessa processbetydelser in i hela sex olika huvudtyper, men Karlsson menar att detta enbart försigår i de allra mest avancerade och utvecklade versionerna av SFL (Karlsson, 2011:24). Vanligast är att dela in processbetydelserna i följande fyra huvudtyper: materiella, relationella, verbala och mentala processer, vilka enligt Karlsson räcker för att uppnå en bra textanalys. Denna undersökning har därför utgått och avgränsats till dessa fyra processbetydelser.

Materiella processer bär på betydelser där någon i texten gör något. Exempelvis *gå, klättra, bygga, klappa, släpa* etc. Relationella processer handlar om att vara eller om att beskriva olika tillstånd, exempelvis *ha, finnas, är, äga, heta*, etc. Verbala processer inbegriper betydelser som har att göra med att tala eller dylikt, exempelvis *berätta, antyda, säga, sjunga* etc. Mentala processer inbegrips av inre upplevelser, exempelvis *tänka, kunna, uppfatta, lyssna* etc.

En och samma process kan, beroende på sitt sammanhang, ha olika betydelser och tolkas utifrån olika huvudtyper inom transitivitetssystemet. Exempelvis verbet *ligga*. Meningen ”Jag ligger på soffan” är en materiell process eftersom jaget i sammanhanget är en tänkande individ vilken ligger på soffan i en aktiv handling som i sin tur sker i den yttre världen. Däremot är meningen ”kuddarna ligger på soffan” en relationell process eftersom kuddarna placerats där och snarare indikerar ett tillstånd än en aktiv handling. Det är således själva händelsen i en sats som utgör föremål för analys.

3.1.3. Deltagare och omständigheter

Till processerna kopplas det deltagare, som är de personer eller ting som deltar eller berörs av det som händer i texten (se, Holmberg, et al., 2011:23). Deltagarna hjälper till att realisera processerna. Detta görs på olika sätt. I en materiell process representeras oftast deltagaren av en så kallad aktör. I en mental process däremot, så representeras den av en upplevare. Betydelser särskiljer på så vis deltagarna och ger information om någonting händer och realiseras fysiskt i den yttre världen eller om det sker inuti en person eller ett ting.

Omständigheter är inte lika hårt kopplade till processerna. Omständigheterna påverkar inte processernas betydelse och realiseras utifrån den traditionella grammatikens adverbial, dvs. hur, var, när varför något sker. Omständigheter kallas även för kringinformation och uppträder oftast som prepositionsfraser, alltså fraser som inleds med prepositioner.

3.1.4. Kongruens och inkongruens

Enkelt uttryckt så skulle *kongruent* språk beskrivas som enkelt och okomplicerat, medan *inkongruent* å andra sidan är mer situationsbundet och komplicerat. Holmberg & Karlsson (2013) baserar denna distinktion utifrån ordet kontext. Ju mer kontextberoende en text är, desto mer inkongruent blir den. Holmberg & Karlsson menar att om avståndet mellan betydelse och lexikogrammatik, dvs. hur vi väljer att uttrycka oss, är litet så är språket kongruent (jfr exemplen nedan).

Holmberg & Karlsson menar att exempelvis en politiker inte skulle kunna uttrycka sig med enbart ett kongruent språk. Dels så skulle det ta väldigt lång tid att framföra all den information politiker ofta vill uttrycka och de skulle nog dessutom få svårt att bli tagna på allvar. Inkongruent språk är på så vis ett sätt att anpassa språket efter kontext eller situation. Det inkongruenta exemplet nedan kräver exempelvis mer av en läsare än vad det kongruenta exemplet gör. Vad är scharlakansröd för färg? Vad är en Maranello? Vad menas med hårnål?

Ett annat sätt att komprimera språket och göra det mer passande i olika kontexter är att omvandla exempelvis verb till adjektiv eller substantiv. Inom SFL kallas denna typ av omvandling eller inpackning för grammatiska metaforer. Ordet vrålande i det inkongruenta exemplet nedan är en grammatisk metafor av verbet vråla, men vrålande tillför i sammanhanget en något förskjuten betydelse än vad verbet brummar gör i det kongruenta exemplet. Vrålade tillför ett mer levande skeende.

Den röda bilen brummar när den svänger i den skarpa kurvan. (kongruent)

Den scharlakansröda Maranello körde vrålade in i hårnålen. (inkongruent)

Skönlitteratur för vuxna får anses vara inkongruent. Egentligen behöver inte en författare av en skönlitterär text ta någon hänsyn till något alls. Kontexten är endast den berättelse de vill förmedla. Detta skiljer sig åt jämfört med exempelvis en text i historia som beskriver gränsdragningar i det postkoloniala Afrika. En sådan text kräver en annan presentation eftersom den är skapad för ett specifikt ändamål.

3.1.5. Register

Textens register sammanfattas enklast som dess situationskontext. Det går inte riktigt att likställa med genre, men de båda begreppen går åtminstone hand i hand och register bör anses som en förutsättning för bestämmande av genre. Hedeboe & Polias (2014:66–67) menar att ”när registret varierar då varierar också textens betydelser”.

Registret är som ett spänningsfält, vilket vanligtvis kallas situationskontextens kontinua (se, Hedeboe & Polias, 2014:71). Spänningsfältet är indelat i tre olika variationer eller perspektiv. *Fält*, *tenor* och *kommunikationssätt*. Kortfattat innebär fältet vilket innehåll texten har, tenor vilket sammanhang, exempelvis vem som är mottagare, och kommunikationssätt på vilket sätt texten kommuniceras. Inom fältet står exempelvis allmänt och vardaglig i ena sidan av spänningsfältet och specialiserad, teknisk och abstrakt i den andra. Register fungerar i det närmaste som en mellanhand mellan språk och text, och synliggör hur vi väljer att uttrycka oss i olika situationer och sammanhang. Att identifiera en texts register kan hjälpa en läsare att förstå dess syfte och därmed enklare placeras in under någon särskild kategori eller genre.

3.2. Läsförståelse som skapar mening

Den absolut viktigaste aspekten med läsförståelse tycks utifrån Bråten (2008), Reichenberg (2000), mfl. vara meningsskapande. Enligt Bråten (2008:14–15) kräver läsförståelse ett samspel mellan läsare och text. Målet med läsning är i de allra flesta fall att nå en djupare förståelse av det lästa och att läsaren själv aktivt bidrar för att nå dit. För att en läsare ska kunna få en djupare förståelse för en text krävs ett aktivt meningsskapande från läsarens sida. Bråten beskriver läsförståelse som dels ett övertagande av ”författarens och textens prefabricerade mening” men att en läsare till lika stor del behöver ”skapa mening i sitt eget huvud genom att förena textens innehåll med ett eget” vilket hämtas ur läsarens egna erfarenheter om världen i stort och redan existerande kunskaper om textens tema. Bråten menar som sagt även att genuin läsförståelse uppstår då en läsare, utifrån en text, kan skapa ett eget sammanhang och ge texten ny mening utifrån sina egna kunskaper och erfarenheter, vilket den ideationella metafunktionen erbjuder.

Visuell föreställningsförmåga

Kognitiva förmågor benämns av Vellutino (2003 i, Bråten, 2008:61) som icke-språkliga förmågor vilka spelar stor roll för läsförståelsen. Förutom läsarens uppmärksamhet och, vad Bråten (2008) kallar för generell intelligens, krävs en visuell föreställningsförmåga. Bråten (2008:62) menar att läsförståelsen också kan ”påverkas av läsarens förmåga att skapa, lagra och plocka fram visuella föreställningar”. Genom visuell föreställningsförmåga skapar läsaren, som en reaktion på texten de läser, inre bilder vilka är högst personliga tolkningar av texten. Bråten (2008:62) menar att detta har ”betydelse för en djupare förståelse av det lästa”.

En läsare kan emellertid använda denna förmåga mer eller mindre. Enligt Bråten är denna förmåga något som en läsare behöver använda sig aktivt av under en läsning för att få en djupare förståelse av en text, men det är ingen självklarhet att en läsare alltid använder sig av den.

Reichenberg (2000:15) kallar själva praktiken bakom ovanstående teori om läsförståelse för *interaktiv läsning* vilket egentligen bottenar i samma tankar. Den interaktiva läsningen bygger enligt Reichenberg på konstruktivistiska idéer, vilka gör gällande att innehållet i en text förstås genom att läsaren i hjärnan konstruerar en mental bild eller representation av den information de tar till sig utifrån den lästa texten. Den mentala representationen ser således olika ut, dels beroende på hur texten är utformad och vad den innehåller, och dels på hur läsarens förkunskaper ser ut samt dess färdigheter.

Lättläst utifrån läsförståelse

Hvistendahl (Bråten, 2008:132) menar att ”texter som är lätta att läsa är de som har en informell stil, innehåller direkt och indirekt tal, handlar om konkreta aktörer som utför handlingar snarare än att beskriva passiva tillstånd, och sist men inte minst, vänder de sig till läsaren”. Dessa sammanfattar Hvistendahl i fyra olika drag som påverkar läsförståelse positivt. Grad av komplexitet i satsbyggnaden,

textens informationsstruktur vars innebörd gör gällande att texten bör vara funktionellt och tydligt uppbyggd, hur engagerande texten är och textens innehåll, dvs. vad texten handlar om.

3.3. Metoddiskussion

Analys av processerna har kommit att stå i centrum för denna undersökning eftersom det är själva bilderna inom läsupplevelsen, och deras funktion, som varit föremål för analys. Sedermera har även vissa utvalda exempel blivit föremål för grundligare analys där deltagare och omständigheter undersökts. I de exempel som innehållit grammatiska metaforer vilka tydligt visat på skillnader mellan texterna, har även dessa ingått i utbyggda resonemang rörande textexemplen.

Med hjälp av transitivitetsanalys är det enklare att karaktärisera en texts register, att identifiera och synliggöra textens deltagare. Därför har jag valt att kvantitativt fördela processer utefter deras motsvarande huvudtyper, för att sedan ha låtit resultatet utmynna i en mer kvalitativt inriktad diskussion, vilken ämnat jämföra hur processer eventuellt realiserats olika i de olika versionerna av texten och därmed vilka skillnader som uppstått mellan texterna och vad dessa i slutändan får för påverkan för en potentiell läsares förståelse och upplevelse av texten. Jag har således haft min utgångspunkt i de textuella skillnaderna och sedermera arbetat mig utåt mot en potentiell läsare. Enligt Karlsson (2011:24) är transitivitetsanalys en gångbar metod för analys av text, eftersom ovanstående metod och synliggörande av textregister ger en förklaring till om texten är konkret, fysisk och dynamisk eller abstrakt och statisk utöver de skillnader som visat sig uppstå mellan processer och deltagare.

4. Tidigare forskning

Jämförande analyser mellan skönlitteratur och deras lättlästa versioner tycks vara relativt ovanligt. Det finns en hel del C-uppsatser eller motsvarande som behandlar analyser som är liknande den jag valt att göra, men jag har inte lyckats hitta någon avhandling eller motsvarande som behandlar ämnet. Därför har jag i följande avsnitt, om tidigare forskning, valt att lyfta en del annan forskning där det gjorts liknande analyser och där olika aspekter gällande läsförståelse ligger till grund för dessa. Jag har valt forskning med tydliga didaktiska ingångsvärden snarare än enbart rena och skära transitivitetsanalyser eftersom jag velat ge en dynamisk bild av studier som berör texters funktion för en potentiell läsare.

En viktig faktor som varit bidragande i detta urval, är att de studier jag valt att lyfta fram dessutom har fokuserat på forskning där textens betydelse och funktion lyfts fram som en bärande del av en individs förståelse av texten.

4.1.1. Röst och kausalitet i lärobokstexter

I Reichenbergs avhandling *Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner* (2000) undersöks skillnaderna mellan hur elever med svenska som förstaspråk och elever med svenska som andraspråk förstod och upplevde lärobokstexter i historia och samhällskunskap på

högstadiet. Reichenberg beskriver en situation i Sverige som tydligt pekar på att elever med annat förstaspråk än svenska, som går i högstadiet, har större problem med läsning av lärobokstexter än högstadieelever med svenska som förstaspråk. Enligt Reichenberg kan detta bero på en rad olika orsaker. Dels menar Reichenberg att lärobokstexter är ämnesspecifika och att elever med annan skolbakgrund än den svenska helt enkelt kan sakna förkunskaper inom ämnet, då dessa läromedel ofta är skrivna på ett sätt som förutsätter särskilda baskunskaper inom ämnet. Andra orsaker som Reichenberg pekar på är bland annat svårigheter med avkodning av ord, ett mindre utvecklat ordförråd och att inlärarna förutom avsaknad av förkunskaper dessutom kan ha svårt att ta till sig, för ämnet, specifika ord och grammatiska strukturer (Reichenberg, 2000).

Reichenberg hänvisar även till Krashen (1984, i Reichenberg, 2000:4) och tar upp vikten av att inlärare av ett andraspråk behöver möta texter som utmanar den befintliga språkliga nivå som individen för tillfället befinner sig på. Om en inlärare möter en alldeles för utmanande text uppstår något som Krashen kallar för *incomprehensible input* (obegripligt inflöde). Krashen menar att inläraren istället bör utsättas för *comprehensible input* (begripligt inflöde) vilket enligt Krashen anser som ”den avgörande faktorn inom all språkinläring” (Krashen, 1984, i Reichenberg, 2000:4).

Reichenberg (2000:69) ville undersöka förståelsen av texter utifrån variablerna *koherens*, med fokus på *kausalitet* och texternas *röst*, samt huruvida dessa variabler ökar förståelsen för såväl första- som andraspråksläsare i ÅK 7. Koherens innebär kortfattat hur texten hänger ihop med exempelvis sambandsord och dylikt. Kausalitet å sin sida innebär orsakssamband i texten. En text med tydliga orsakssamband har hög kausalitet. Textens röst är något mer diffust men kan enklast förklaras med den av författaren eller skribenten valda tonen i texten, dvs. hur den är berättad.

Reichenberg undersökte detta genom att manipulera en text i historia och en text i samhällskunskap och sedermera omarbete dessa till tre olika versioner. I den första texten höjdes graden av kausalitet, i den andra gav Reichenberg originaltexten röst och den tredje versionen försågs med både röst och ökad kausalitet.

Reichenbergs avhandling visade svaga samband mellan ordavkodning och förståelse av text. Ett resultat som hon liknar med tidigare forskning inom fältet för andraspråksforskning (se, Reichenberg, 2000:155). Reichenberg visar på att andraspråks elever ofta klarar ordavkodning lika bra som förstaspråks elever, men pekar på att det finns en stor distinktion mellan att läsa av ord för ord och att förstå texten utifrån sitt sammanhang.

Relevansen i Reichenbergs avhandling för den här undersökningen ligger i själva förståelsen. Eleverna i Reichenbergs avhandling har till synes goda kunskaper gällande ord och avkodning men kräver sammanhang och samband för att förstå. Det är kriterier som återberättare av lättläst text bör ha användning för. Dessutom kan en sådan analys som utförts och presenteras i den här undersökningen bli underlag för studier som liknar Reichenbergs.

4.1.2. Abstraktionsnivå i en nyhetstidning

I *Att skriva lätt: Utvärdering av nyhetstidningen 8 sidor* (Göransson, 1986) studerade Göransson abstraktionsnivå i en lättläst nyhetstidning (8 sidor) för att se vilka drag som förutsatte att texten blev mer lättillgänglig för personer med begåvningsnedsättning. Likt Hvistendahls (2008) beskrivning av förtydligande drag (se avsnitt 2.1) visade Göranssons analys att de viktigaste aspekterna för att nå ut till personer med begåvningsnedsättning var att konkretisera textens innehåll och skriva med en enklare språkbyggnad. Göransson menar att en text inte blir enklare att ta till sig enbart av att den skrivs luftigare eller med större bokstäver och gör sedermera en distinktion mellan lättlästhet och lättförståelighet. Textens betydelse tycks enligt Göransson ha större inverkan än dess storlek och utseende. Däremot kan den visuella betydelsen av exempelvis större bokstäver, ge texten ett mer lättillgängligt utseende vilket i sin tur kan bidra till ett ökat intresse snarare än motsatsen. Mindre text kan nämligen, enligt Göransson, upplevas som hopklumpad och krånglig att läsa vilket i många fall sänker läsarens motivation.

Göransson (1986:51) nämner tre faktorer som anses bärande för läsförståelse. Läsarens egenskaper, textens egenskaper och situationen som texten läses i. De tre faktorerna samspelar hos varje enskild läsare vilket särskiljer läsarens individuella upplevelse av en text.

I Göranssons studie var sammanhanget bärande för individernas förståelse och vikten av konkret innehåll visade sig vara fördelaktigt. Innehållet i det material som Göransson utgick från konkretiserades ofta av bilder och tydliga rubriker, vilka gav läsaren något att studsa tillbaka mot i sin läsning. Slutligen påtalar Göransson vikten av orsakssamband. Enligt Göransson (1986:83) blir en text mer lättförståelig ”om den beskriver verkliga förhållanden än om den försöker beskriva orsakerna till att dessa förhållanden uppstår”.

4.1.3. Aktörer och agenter i läromedelstext

Sellgren (2011) undersökte den ideationella metafunktionen i läromedelstext. Sellgren (2011:53) menar att ”i lärobokstext beskrivs och förklaras världen”. Det kan se olika ut beroende på vilket ämne lärotexten riktar sig till. Sellgren undersökte texter som berörde ämnet geografi.

Syftet med Sellgrens undersökning var att ”undersöka och diskutera på vilket sätt en ideationell analys av den här typen av läromedelstext kan vara värdefull i ett undervisningsperspektiv” (Sellgren, 2011:53). Inledningsvis undersöktes och analyserades processer, deltagare och omständigheter översiktligt. Sedermera analyserades processernas ergativitet, dvs. vilket perspektiv som skildras och vilken deltagare som ansvarar för vad som sagts, gjorts eller dylikt (se exempelvis Holmberg, et al., 2011). De båda texterna som undersöktes riktade sig till olika åldrar. En riktade sig till årskurs 6 och den andra till årskurs 7. En av texterna handlar om oljeutsläpp och den andra om nedskövling av regnskog. Centralt för analysen var att ”synliggöra vilka slags processer som förekommer och vilka förstadedeltagare som är kopplade till dessa” (Sellgren, 2011:55).

Det visade sig att materiella processer dominerade i båda texterna. Detta, menar Sellgren pekar på att det händer mycket i texterna och att texterna är fyllda med rörelse och dynamik. Däremot är det få

materiella processer som i studiens material utförs av mänskliga deltagare, både aktörer och agenter. Dessa utförs istället av exempelvis nationer eller ting. De verkliga agenterna osynliggörs ofta genom att exempelvis skrivas i passiv form eller i nominaliseringar. Sellgren benämner detta som att abstrakta aktörer blir agenter. Eftersom den dolda agentiviteten i texterna döljer de aktörer som är ansvariga för exempelvis oljeutsläpp, frågar sig Sellgren vad det betyder för en elevs problematiserande gällande exempelvis miljöförstöring. Eftersom det till synes inte finns några mänskliga agenter så bör det inte tas för givet att eleven förstår vems ansvar det är.

Sellgren sammanfattar med att undersökningen visade att just dessa två texter visade att människans roll i de båda texterna blev något diffus på grund av de icke-mänskliga deltagarna. Sellgren menar att det därmed krävs en ganska hög grad av förståelse hos de unga läsarna och ett kritiskt förhållningssätt vid läsning av liknande texter.

Sellgrens studie synliggör liknande problem som Reichenbergs (2000) ovan. Elevernas förståelse är till synes beroende av textens betydelse vilken går att förtydliga med till synes små medel. Så som exempelvis sambandsord, explicita deltagare och tydlig kontext.

4.2. Sammanfattning

Den tidigare forskningen pekar ut ett antal viktiga aspekter för att en läsande individ ska ha bättre förutsättningar att förstå en text. Trots att studierna är så pass olika genomförda, pekar de ändå åt samma riktning. Textens och individens sammanhang, explicita orsakssamband, explicita och mänskliga deltagare, tydlig agentivitet, är alla faktorer som bidrar till att göra en text mer läsvänlig och lättare att förstå.

Sammanfattningsvis pekar forskningsöversikten särskilt på en aspekt som är viktig för läsaren, vilken är textens situationskontext. Viktigast tycks således vara textens sammanhang. De enskilda ordens betydelse och dess uppställning spelar till synes mindre roll om de är sammanbundna till ett tydligt sammanhang och med kausala samband. Reichenbergs (2000) avhandling skiljer sig visserligen från denna undersökning metodiskt, men kan anses som ett sätt att tillämpa resultat av undersökningar som liknar denna.

Sellgrens studie, som likt denna tagit sin utgångspunkt utifrån SFL, visar att SFL och transitivetsanalys är en användbar metod för analys av text som används i didaktiska sammanhang. Med sin studie synliggör Sellgren, tack vare SFL, framför allt deltagarnas roll i texter vi läser och som används i didaktiska avseenden.

Reichenbergs (2000) variabler, koherens, kausalitet och röst kan bli delaktiga i en diskussion gällande analysen eftersom de variabler jag undersökt kan identifiera just de variabler som Reichenberg undersökt.

Den tidigare forskningen tangerar många av de framtagna kriterier som gäller för att en text ska vara lättläst vilka redovisats ovan (avsnitt 2.2.), om än inte samtliga.

5. Resultat

I det empiriska materialet, som återfinns i Bilaga 1 (utdrag ur *Sodomsäpplet*) och Bilaga 2 (utdrag ur *Mina drömmars stad*), har samtliga processer analyserats utifrån de ovan nämnda variablerna (se avsnitt, 3.1.) inom den ideationella metafunktionen utan hänsyn till satskomplex, dvs. inbäddade, samordnade och underordnade satser. Samtliga exempel är ordagrant hämtade ur undersökningens bilagor. Texten i bilagorna är i sin tur ordagrant och formmässigt korrekt återgivna från de genom undersökningen hänvisade originalversionerna och lättlästa versionerna.

I denna undersökning har analys av processerna kommit att stå i centrum eftersom det är skillnader mellan dessa som i första hand undersökts. Sedermera har även vissa utvalda exempel blivit föremål för grundligare analys där deltagare och omständigheter undersökts. I de exempel som innehållit grammatiska metaforer och där dessa tydligt visat på skillnader mellan texterna, har även dessa ingått i utbyggda resonemang rörande de olika textexemplen.

5.1. Vad redovisas och varför?

Jag har valt ut ett antal exempel som innehåller tydliga skillnader och som är talande för hur de båda versionerna skiljs åt. Det har funnits områden i de lättlästa versionerna som är lika sina respektive originalversioner men dessa utdrag eller stycken har snarare tolkats som representativa för berättelsen som helhet än för vad som faktiskt utretts i denna undersökning. Jag vill dessutom klargöra att exemplen är tagna ur sitt sammanhang eftersom de är så korta.

Med ovanstående resonemang i bakhuvudet presenteras därför i kommande avsnitt (5.2.), skillnader mellan processer och hur dessa förändrar eller förskjuter den ideationella föreställningsvärlden. Jag har i inledningen av detta avsnitt, valt att dessutom presentera den kvantitativa fördelningen mellan processbetydelser, procentuellt sorterat efter huvudtyp.

Sedermera följer ett avsnitt (5.3.) där det presenteras jämförelser och skillnader mellan deltagare utifrån olika exempel hämtade ur de båda versionerna för respektive bok, av samma anledning som ovan.

Samtliga resonemang som berör det empiriska materialet benämns genom redovisningen som originalversionen eller den lättlästa versionen. Dessa benämningar berör enbart de för undersökningen utvalda utdragen som återfinns i Bilaga 1 och 2. Därför är samtliga resonemang, diskussioner och slutsatser enbart representativa för just detta urval. Så i de avsnitt där de båda verken benämns utifrån sina respektive titlar, bör läsaren av denna undersökning ta i beaktande att även dessa resonemang syftar till de för undersökningen utvalda textutdragen.

5.1.1. Synliga ändringar

Det finns ett givet antal ändringar som redan på förhand är synliga mellan originalversionerna och de lättlästa versionerna. De allra mest markanta och synliga ändringarna som gjorts, gäller först och främst utseendet på texten. Den lättlästa versionen av *Sodomsäpplet* är luftig och innehåller sällan stycken som

sträcker sig över mer än fem satser, dessutom så har texten blivit förstorad något. Varje enskild rad innehåller oftast en till två processer vilket beror på att det tillämpats så kallat frasanpassat radfall, vilket innebär att radbyte sker efter en avslutad fras och aldrig mitt i.

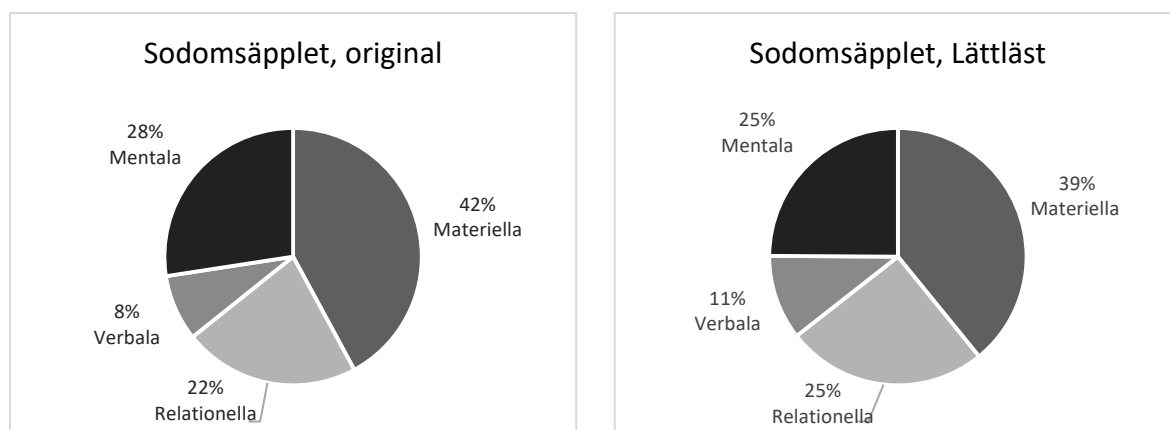
Gällande *Mina drömmars stad* är även den luftig och innehåller likaså förstorad text och det har även i denna tillämpats frasanpassat radfall. Däremot innehåller den längre stycken än *Sodomsäppet*, som längst upp till sjutton rader, även dessa innehållandes mellan en till två processer per enskild rad.

5.2. Processanalys

I detta avsnitt redovisas olika exempel där återberättarna av de lättlästa versionerna valt att använda sig av andra processbetydelser än i originalversionerna. Först presenteras den kvantitativa undersökningen med de olika processbetydelsernas totala fördelning i det utdrag som analyserats. Resultatet är genom hela avsnittet konsekvent uppdelat utefter verk och inleds med analysen av *Sodomsäppet* som därefter följs av analysen av *Mina drömmars stad*.

5.2.1. Processanalys av Sodomsäppet

Den procentuella andelen processbetydelser vilka kategoriserats under olika huvudtyper i *Sodomsäppet* (Bilaga 1) visade sig inte skilja avsevärt mycket mellan de båda versionerna (se figur 1). Det tyder på att återberättaren av den lättlästa versionen av *Sodomsäppet* vid en första anblick förhållit sig någorlunda till originalversionen gällande textens innehåll. *Sodomsäppet* har en hög andel mentala processer vilket indikerar att en stor del av berättandet sker inifrån personerna i berättelsen. *Sodomsäppet* är till stor del berättad utifrån Joakims inre vilket därför förklarar att en stor andel processbetydelser är mentala. Det är inte heller helt överraskande att merparten av processerna är materiella eftersom de materiella processbetydelserna realiserar fysiska handlingar som görs. Dessutom har *Sodomsäppet* en relativt hög grad av relationella processer vilket också indikerar att texten förhåller sig nära de personer som texten handlar om. Relationella processer anses ofta göra texter något mer abstrakta till skillnad från materiella processer eftersom de snarare beskriver tillstånd än händelser. Därför är det dock något överraskande att den lättlästa versionen innehåller någon procent mer relationella processer, eftersom lättlästa texter eftersträvar att innehålla ett mer konkret innehåll.

Figur 1. Diagrammen visar procentuell fördelning mellan processbetydelser fördelat på huvudtyp för textutdragen i Bilaga 1.

Frejgatan

Nedan följer två exempel ur de båda versionerna av *Sodomsäppet*. Exempel 1 är hämtat ur originalversionen och exempel 2 är hämtat ur den lättlästa versionen. I tabell 1 och 2 nedan är dessa båda exempel föremål för en djupare analys, där processernas deltagare också synliggörs.

Texten är i tabellen delvis omkastad för att belysa vilka processer som bär texten. Det blir då tydligt i tabell 1 att en process är dold tack vare författarens stil och röst i texten. Tabell 2 visar å andra sidan att inga sådana omkastningar behövs eftersom texten blivit mer kongruent formad och med mindre konstnärlig frihet. Exempel 2 visar dessutom att en materiell process lagts till i jämförelse med exempel 1. Genom den materiella processen ”går”, har återberättaren lyft in något som händer och placerar Joakim på Frejgatan, vilket kontextualiserat texten och givit en potentiell läsare en bild av vad Joakim gör och var han befinner sig. Återberättaren har på så vis klivit ut ur den ursprungliga författarrösten som genom originalversionen bygger på ett perspektiv inuti Joakims egna tankar.

En annan markant ändring som skett i exempel 2 är att Frejgatan är ”tom på folk” och att ingen kan se Joakim. Återberättaren har även lagt till en mental process för att försäkra läsaren om att Joakim inte kan bli sedd. Motsvarande del av texten i exempel 1 är mer flytande. Dels så förväntas en potentiell läsare själv placera Joakim på Frejgatan och att det inte är ”många som stör” skiljer sig i betydelse jämfört med ”den är tom på folk”. Stör är ett exempel på en process som svävar mellan olika betydelser. Att störa kan härledas till både en verbal betydelse och en materiell beroende på hur den realiserats. I sammanhanget har den tolkats som en materiell process. Oavsett så har återberättaren valt en relationell process och därmed realiserat ett tillstånd istället för en handling.

Dessutom så har övergången från en relationell process till en materiell i den första meningen, medfört att ett tillstånd gjorts om till en fysisk situation som inbegrips av Joakims närvaro. Det har bidragit till att den allmänna uppfattningen om att Frejgatan är en bra gata på morgonen förpassats till att den enbart vid just denna tidpunkt, då Joakim går där, är tom på folk.

- (1) Frejgatan är en bra gata på morgonen.
Inte många som stör.

- (2) Nu går han längs Frejgatan.
Den är tom på folk.
Här är det ingen som ser honom.

Tabell 1. Transitivitetanalys av exempel 1 (original)

FÖRSTADELTAGARE	RELATIONELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>utpekad</i>	<i>Identifierande</i>	<i>värde</i>
Frejgatan	Är	En bra gata (på morgonen)
<i>bärare</i>	<i>Attributiv</i>	<i>attribut</i>
(det)	(är)	Inte många som stör

Tabell 2. Transitivitetanalys av exempel 2 (lättläst)

AKTÖR	MATERIELL PROCESS	MÅL
han	Går	Längs Frejgatan (nu)

FÖRSTADELTAGARE	RELATIONELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Bärare</i>	<i>Identifierande</i>	<i>Värde</i>
Den	Är	tom på folk

FÖRSTADELTAGARE	MENTAL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Upplevare</i>		<i>fenomen</i>
Ingen	Ser	Honom (här)

Låtsas-rocken

Ett annat exempel som givit två olika perspektiv på Joakim är exempel 3 och 4 nedan. I originalversionen (exempel 3) står det att Joakim ”svängde och svepte med kjolen”. I den lättlästa versionen (exempel 4) däremot, så står det att han svänger och sveper på sin låtsas-rock, ”nästan som en flicka i klänning”. Detta beror dock inte på de olika processerna som i sig använts ungefär likadant, snarare deltagarna och omständigheterna (se avsnitt 5.5.1.).

Det återberättaren gjort i nedanstående exempel är att den återigen valt att förflytta berättarperspektivet ut från Joakim till en mer betraktande position. När Joakim ”svängde och svepte på kjolen” i originalversionen realiseras det av materiella processer vilket gör texten fysisk och därav mer levande. Svänger och sveper finns med även i den lättlästa versionen men ”nästan som en flicka i klänning” är en omständighet som beskriver på vilket sätt Joakim svänger med sin rock, vilket innebär att återberättaren antagit en mer passiv position. Att Joakim svänger på sin rock, fnissar till och dansar fram som en flicka i klänning har i en ideationell föreställningsvärld blivit något annat än en bild av att Joakim svänger och sveper med en imaginär kjol.

- (3) Nyper lite i rocken.
Svängde och svepte med kjolen
Fnissar till.
- (4) Han går i solskenet med sin låtsas-rock.
Svänger och sveper med den.
Dansar fram.
Fnissar till.
 Nästan som en flicka i klänning.

Moderns ilska

Nedan följer ett exempel där det inte gjorts särskilt mycket förändringar mellan originalversionen (exempel 5) och den lättlästa versionen (exempel 6). De två första meningarna är näst intill identiska med den inledande materiella processen ”har pressat”, följt av den relationella processen ”har varit”. I nästkommande meningar har återberättaren av den lättlästa texten kortat ned och gjort vad som närmast kan beskrivas som en sammanfattning. Det borttagna eller sammanfattande innehållet är kursiverat i exempel 5.

Den största skillnaden mellan utdragen är att Joakims syn på sin mors röst uttrycks som en åsikt i exempel 5 tack vare den mentala processen ”tyckte”. Det är således Joakim som genom sina tankar beskriver modern. I exempel 6 har detta snarare blivit en beskrivning på grund av den relationella processen ”blir”. Beskrivningen av modern har således blivit mer allmängiltig. Återigen har betydelsen förskjutits från ett perspektiv till ett annat. Den lättlästa texten framstår, precis som i ovanstående exempel, som mer beskrivande än originalversionens som är berättande och återberättaren antar återigen en mer passiv position.

Exempel 6 bär dessutom på en överraskande aspekt i och med återberättarens val av beskrivning. Återberättaren har valt ordet ”skrikig” vilket utifrån SFL kan tolkas som en grammatisk metafor, vilket oftast används för att packa in processbetydelser i enskilda ord genom att få dem att byta ordklass eller processbetydelse. Skrikig går att härleda till den verbala processen skrika. I originaltexten har författaren valt att skriva ”for upp i ett skri” vilket är en verbal process (likaså en omskrivning av skrika). ”Rösten (blir) skrikig” är däremot en relationell process vilken dessutom innehåller en grammatisk metafor av den verbala processen ”skrika”. Exemplet är måhända litet men går emot principer för lättläst text gällande främmande ord och abstrakta begrepp. Skrikig är dock ett ord som är enkelt att härleda till ursprungsbetydelsen skrika, vilket inte förskjutit betydelsen mer än vad som redan fastställts.

- (5) Modern har pressat ihop läpparna till ett streck. Han har alltid varit rädd för hennes ilska. *Den kunde komma ryckigt, oväntat. Men den kom. Hon liksom svällde, blev röd i ansiktet. Rösten gäll, han tyckte den for upp i ett skri.*

- (6) Mor har pressat ihop läpparna till ett streck.
Joakim har alltid varit rädd för hennes ilska.
Den kan komma när som helst.
Ansiktet blir rött och rösten skrikig.

Joakims styrka

I följande exempel (7 och 8) återfinns ett par intressanta processer, som visserligen inte ändrats särskilt mycket, men som trots detta visar på skillnader i och med att de svävar mellan olika huvudtyper. Originalversionen (exempel 7) avslutas med ”Han spänner ögonen i henne” och den lättlästa versionen (exempel 8) avslutas med ”Han ger mor en hård och trotsig blick”. Spänner och ger är i de allra flesta fall utskrivna med materiell processbetydelse, men i båda exemplen nedan har de realiserats genom mentala processbetydelser. I exempel 7 spänner Joakim sina ögon i modern vilket går att härleda till att han ser på henne med en viss typ av blick, därav har också processbetydelsen blivit mental. Detsamma gäller för exempel 8, där Joakim ger modern en typ av blick vilket, precis som i exempel 7, går att härleda till den mentala processbetydelsen se. ”Spänner” bidrar dock till en mer intensiv känsla och bild av texten och återberättarens val av ”ger”, gör återigen återberättarens position mer passiv.

- (7) Han känner styrka, vet inte hur den kommer till honom.
Det är så ibland: styrka. Måste. Ett måste arbetar sig upp
och ut.
Han spänner ögonen i henne. Hon kommer av sig.
- (8) Men plötsligt känner sig Joakim stark.
Han vet inte varför.
Han ger mor en hård och trotsig blick.
Hon kommer av sig.

Rekvissionsblanketten

Nästa exempel visar hur återberättaren av den lättlästa texten arbetat med texten då den stött på ett till synes svårt och komplicerat ord, rekvisitionsblankett. Exemplet ur originaltexten (exempel 9) innehåller endast fyra processer. Tre materiella processer, ”går”, ”smyger” och ”fått”, och en mental process, ”förstår”. Samtliga processer i originalversionen har blivit överförda till den lättlästa versionen (exempel 10). Utöver dessa har ytterligare fyra processer tillkommit i den lättlästa versionen enbart på grund av rekvisitionsblanketten, som återberättaren valt att konkretisera med hjälp av ”Joakim vet vad det är: det kallas fattiglapp. Ett finare ord är rekvisitionsblankett. Kläder åt de fattiga”. Bilden av den lättlästa versionen som beskrivande har genom exemplet stärkts, trots att tilläggsinformationen i den lättlästa texten består av en mental process och tre relationella processer. Sen är frågan om texten verkligen konkretiserats. De relationella processerna är knappast särskilt konkreta och ”kläder åt de fattiga” saknar dessutom kausalitet. Tilläggsinformationen med tre relationella processer och en mental process gör att händelserna i texten stannar upp och den rappa författarrösten som återfinns i originalversionen har försvunnit. Den lättlästa texten har således visat upp tendenser att vara relativt statisk, något som i en

faktatext skulle ha premierats, men i detta sammanhang har det snarare gjort texten mindre konkret även om de olika processerna var för sig framstår som konkreta i texten.

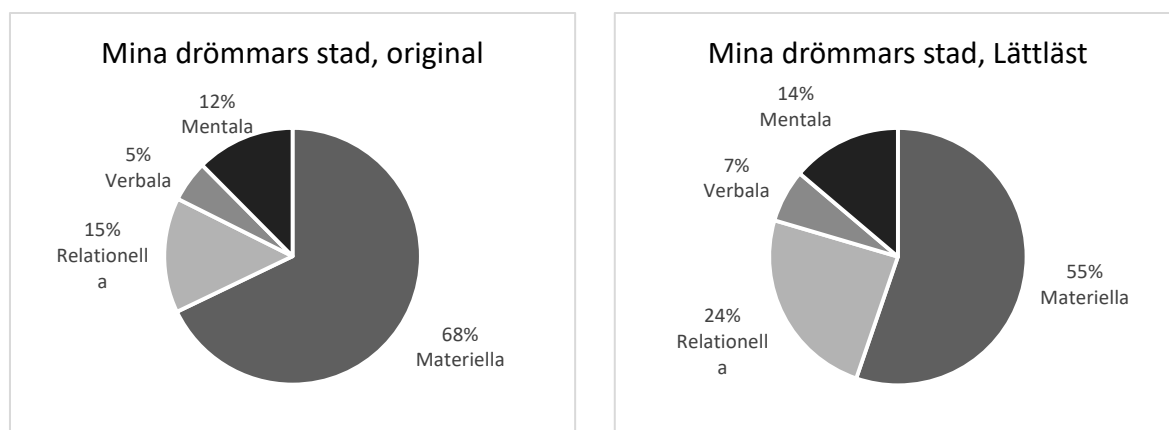
- (9) Modern går fram till kassan. Hon smyger fram ett papper, en rekvisitionsblankett. Han förstår att han fått den gröna lodenrocken genom skolan.
- (10) Mor går fram till kassan.
Hon smyger fram ett papper i stället för pengar.
Joakim vet vad det är: det kallas fattiglapp.
Ett finare ord är rekvisitionsblankett.
Kläder åt de fattiga.
Han förstår att han fått rocken genom skolan.

5.2.2. Processanalys av Mina drömmars stad

I *Mina drömmars stad* (Bilaga 2) visade sig skillnaderna mellan den procentuella andelen processbetydelser, vilka kategoriserats under huvudtyp, iögonfallande och att de skiljer sig åt markant mellan originalversionen och den lättlästa versionen av texten (se figur 2).

Originalversionen visade sig innehålla hela 68 procent materiella processer och den lättlästa versionen visade sig innehålla 55 procent. Den lättlästa versionen består istället av 24 procent relationella processer till skillnad från originalversionens 15 procent. En trolig anledning till detta är att originalversionen är mer innehållstät och består av väldigt mycket materiella processer (131 av totalt 193). Det visar även att fysiska skeenden och händelser är bärande för originalversionen. Återberättaren av den lättlästa versionen tycks ha bytt ut många materiella processer (100 av totalt 181) mot relationella processer, alternativt tagit bort en stor del materiella processer av olika anledningar. Den lättlästa versionen innehåller nästan dubbelt så många relationella processer som originalversionen (44 till antalet jämfört med 28). Procentandelen mellan texternas mentala och verbala processer ligger tämligen nära varandra vilket indikerar att det inte gjorts några större utsvävningar mellan texterna gällande dessa i de båda versionerna.

Även så om skillnaderna till synes är större än i *Sodomsäppet*, så visar de på samma tendens, vilket återigen kan anses som något överraskande eftersom relationella processer, dvs. en processtyp som beskriver olika förhållanden och tillstånd snarare än skeenden, i högre grad gör texter mer abstrakta än materiella processer. Detta skulle då gå emot principen för lättläst text, vilken snarare bygger på att konkretisera textens innehåll mer och göra det enklare att förstå.

Figur 2. Diagrammen visar procentuell fördelning mellan processbetydelser fördelat på huvudtyp för textutdragen i Bilaga 2.

Henning Nilsson frågar om vägen

Nedan följer ett par exempel ur originalversionen (exempel 11) och den lättlästa versionen (exempel 12). I exemplen är Henning Nilsson på väg mot Stockholm och håller på att närma sig staden.

Originalversionen innehåller sex processer till skillnad från den lättlästa versionen som enbart innehåller fyra till antalet. Detta beror på att återberättaren för den lättlästa versionen tagit bort meningen, ”försökt dämpa sin iver, undvika att bli uttröttad”, vilken i exemplet är kursiverad och i nedanstående tabell (tabell 3) borttagen. Den borttagna meningen innehåller tre materiella processer vilket delvis ger en förklaring till hur den lättlästa versionen kan skilja sig så mycket i procentuella andelar processbetydelser (se figur 2). Dels så har flertalet materiella processer tagits bort för att göra den lättlästa versionen mer luftig och mindre komplex, och dessutom så har den en högre andel relationella processer. Däremot har det med dessa processer, försvunnit information om hur tung Hennings resa varit.

Exempel 11 och 12 innehåller, förutom ovanstående tre materiella processer, innehåll som liknar varandra. Att Henning gått eller befunnit sig på vägen realiserar på två olika sätt. I exempel 11 får läsaren reda på att ”Henning Nilsson hade varit på väg snart en vecka” vilket till synes ser ut som en relationell process tack vare ordet ”varit”. Däremot indikerar denna konstruktion att Henning rest eller förflyttat sig, vilket då pekar på att det är en materiell process. I den lättlästa versionen (exempel 12) är denna konstruktion förenklad och blir således en mer konkret handling i och med, ”Henning Nilsson hade gått på landsvägen i snart en vecka”. ”Hade varit” (exempel 11) får anses som en mer abstrakt beskrivning av Hennings resa. Något som däremot försvunnit i exempel 12, till skillnad från exempel 11, är Hennings riktning eftersom *målet* i sammanhanget dvs. ”på väg” är borttaget.

I exempel 11 och 12 uppstår en intressant skillnad. I exempel 11 är lyssnaren till den verbala processen ”hade frågat” försatt till ”mötande” personer. Mötande är enligt traditionell grammatik ett presensparticip och skulle inom den funktionella grammatiken kunna fungera som en grammatisk metafor av verbet möta, vilket i sammanhanget packat in ”dem han mötte” i ordet mötande. I exempel 12 är lyssnaren till den verbala processen istället just, ”dem han mötte”. Det är en mening som innehåller

en process, men den är i det här sammanhanget inbäddad och undergiven den verbala processen frågade. ”Dem han mötte” har därför i sammanhanget tolkats som en konkretisering av ”mötande”. Den lättlästa versionen framstår därför som mer kongruent och inte särskilt utsvävande. Likt *Sodomsäpplet* ger den mer kongruenta konstruktionen en beskrivande faktor, snarare än målande och berättande. Det är snarare upprädd fakta än fråga om en berättelse.

- (11) Henning Nilsson hade varit på väg snart en vecka. *Försökt dämpa sin iver, undvika att bli uttröttad.* Emellanåt hade han frågat mötande om avståndet, senaste milen hade beskedet blivit allt mer precisa.
- (12) Han hade gått på landsvägen i snart en vecka.
Han frågade dem han mötte
om det var långt kvar.

Tabell 3. Transitivetsanalys av exempel 11 (original)

AKTÖR	MATERIELL PROCESS	MÅL
Henning Nilsson	hade varit (på väg)	snart en vecka
FÖRSTADELTAGARE	VERBAL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Talare</i>		<i>Lyssnare</i>
Han	hade frågat	mötande om avståndet
FÖRSTADELTAGARE	RELATIONELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Utpekad</i>	<i>Identifierande</i>	<i>Värde</i>
Beskedet	hade blivit	allt mer precisa

Tabell 4. Transitivetsanalys av exempel 12 (lättläst)

AKTÖR	MATERIELL PROCESS	MÅL
Han	hade gått	på landsvägen i snart en vecka
FÖRSTADELTAGARE	VERBAL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Talare</i>		<i>Lyssnare</i>
Han	frågade	dem han mötte
FÖRSTADELTAGARE	RELATIONELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Utpekad</i>	<i>Identifierande</i>	<i>Värde</i>
(om) det	var	långt kvar

Stövlarna

Nedan följer två nya exempel. Originalversionen (exempel 13) innehåller fyra till antalet materiella processer och en relationell process. Den lättlästa versionen (exempel 14) innehåller enbart tre materiella processer. De båda utdragen liknar varandra med skillnaden att exempel 13 innehåller information om varför Henning är barfota. Återberättaren av den lättlästa texten har istället valt att fokusera på att Henning burit stövlarna under armen snarare än låta läsaren få reda på varför han går utan stövlarna. Exempel 14 saknar till stor del sambandsord vilket bidrar till att texten återigen består av relativt fristående satser som placerats ovanpå varandra. Det liknar mer en punktlista än en skönlitterär text. Exempel 13 å andra sidan visar ett tydligt orsakssamband. Meningen ”de var för stora och gav skavsår” inleds med en relationell process, som berättar något om stövlarna, vilket följs av en materiell process som beskriver vad stövlarna gör. Exemplet visar tydligt hur processbetydelser används för att få en dynamik i texten genom att den är koherent och utan att den blir komplex.

(13) Slet några maskrosblad och försökte putsa stövlarna. De var för stora och gav skavsår, därför hade han gått barfota större delen av vägen.

(14) De senaste dagarna hade han gått barfota.
Stövlarna hade han burit under armen.
Nu försökte han putsa dem
med några maskrosblad.

Materiella processer vs. relationella processer

Nedan följer ett ytterligare exempel på när en snedfördelning mellan processbetydelser skett. Exempel 15 är taget ur den lättlästa versionen. Även detta exempel delger information om att Henning är barfota, men precis som i exemplet ovan är det på sätt och vis ryckt ur sitt sammanhang.

Exemplet innehåller åtta processer varav sex av dessa är relationella. Liknande stycken förekommer i princip inte i originalversionen. Utdraget är i stort både koherent och kausalt, trots att det saknar sambandsord. Det är dessutom skrivet kongruent, med ett undantag, ”en pojke kom gående”. Gående är ett presensparticip och i sammanhanget en grammatisk metafor av gå. Det enda som i övrigt sticker ut i stycket är beskrivningen av Henning och att hans kläder är trasiga samt att han är barfota. Visst kan detta bidra till att ge en bild av hur Henning ser ut, men det bidrar inte till att ge någon vidare information eller bild av varför. Stycket fångas upp senare i texten och återkommer (jfr exempel 14) men även här, vilket tidigare nämnts, framgår inte någon anledning till varför Henning går utan skor och med trasiga kläder mer än att han – gissningsvis – gått långt och länge.

Eftersom texten i exempel 15 innehåller så många relationella processer saknar den dynamik och rörelse. Det händer väldigt lite i texten vilket i likhet med tidigare exempel gör den statisk och inte heller särskilt konkret. Det är helt riktigt konkret information men det visar också, att bara för att en text i sig är konkret behöver den inte per automatik vara lättbegriplig. Texten blir statisk eftersom de relationella processerna beskriver ett antal tillstånd som radats upp ovanpå varandra.

- (15) Det var en kväll mot slutet av sommaren år 1860.
En pojke kom gående på landsvägen.
Hans kläder var trasiga. Han var barfota.
Pojken hette Henning Nilsson.
Han var femton år gammal och kom från landet.
Nu var han på väg till Stockholm.

Som kontrast till exempel 15 presenteras nedan ett kort utdrag ur originalversionen (exempel 16) som är långt mer dynamiskt trots att det bara innehåller materiella processer. Samtliga processer i exempel 16 är materiella. Vissa av processerna kan emellertid anses flyta mellan eller över processbetydandets gränser. Exempelvis ”lyckades” eller ”kom” men i nedanstående utdrag och sammanhang har de ändå tolkats som materiella processer. I originalutgåvan är stycken som detta vanligt förekommande, dvs. stycken med stor närvaro i den fysiska världen där olika karaktärer bidrar och håller den vid liv.

Utöver av de materiella processerna har det dessutom använts ett antal grammatiska metaforer vilket gör att de mer passiva deltagarna, som figurerar i bakgrunden, även de bidrar med fysisk aktivitet och närvaro i texten. Exempelvis i meningarna ”kusken piskade på den drypvåta, frustande hästen. Skriande av rädsla och smärta” används frustande, som är en grammatisk metafor av att frusta, och skriande, som är en grammatisk metafor av att skrika. Texten är full av aktivitet och besitter helt andra samband vilket gör det enkelt att följa med i texten.

- (16) Gubbar och barnungar högg tag i kärran medan Henning placerade ut trän och kusken piskade på den drypvåta, frustande hästen. Skriande av rädsla och smärta lyckades djuret till sist ta sig upp på vägens fasta grund, med några ryck kom kärran efter.
Och körsvennen nickade bifall när pojken klättrade upp och placerade sig bredvid honom på veden.
Så fick Henning Nilsson rolla in i staden.

Ankomsten till Noaks ark

I nästkommande exempel liknar de båda versionerna varandra, med skillnaden att den lättlästa versionen (exempel 18) innehåller fler processer än originalversionen (exempel 17). Originalversionen innehåller nio processer, varav åtta av dessa är materiella och den sista kvarstående är relationell. Den lättlästa versionen innehåller i sin tur elva processer totalt, varav åtta av dessa är materiella och tre är relationella.

Vissa processer är luriga att härleda, såsom ”såg till” i originalversionen och ”fick lov” i den lättlästa versionen. ”Såg till” har ungefär samma betydelse som fixat eller ordnat vilket bidragit till att den tolkats som en materiell process. ”Fick lov” går i det närmaste att härleda till, tilläts eller fick tillstånd, vilket i det närmaste också, i detta sammanhang, fått betraktas som en materiell process. Processen ”kallades” skulle mycket väl kunna vara en verbal process, men eftersom det inte finns några tydliga deltagare som framställts som talare har ”kallades” tolkats som en relationell process likt den relationella processen, hette.

- (17) Men när Henning Nilsson rullade in i staden log den sitt kvällssolsleende, vedkärnan körde honom ända fram till bondekvarteret och den hyggelige drängen såg till att pojken fick nattlogi.
Han fick sova på höskullen ovanför stallet i huset som kallades Noaks ark. Och han lyckades få bo kvar där några veckor och ibland stack en moderlig krogköksa till honom några matrester.
- (18) Kusken körde Henning till en gård i närheten där bönderna brukade bo när de var på besök i staden.
Där fick Henning lov att sova på en höskulle.
Han fick också några matrester från köket att äta.
Snart somnade han.
Gården låg på Söder i Stockholm och kallades Noaks ark.
Där fick Henning stanna.

5.2.3. Sammanfattning av processanalys

Det som framför allt visat sig i analysen av skillnader mellan processer är berättarperspektivet och författarrösten. Genom de olika exemplen har det framkommit varför den procentuella andelen av relationella processer är högre i de lättlästa versionerna än i originalversionen. Detta beror på de tillfällen då återberättaren stannat upp och antagit ett mer beskrivande och passivt perspektiv, där relationella processer ofta radats upp ovanpå varandra. Detta har varit en metod att konkretisera olika skeenden eller svåra ord, som rekvisitionsblanketten, men har genom analysen ofta framstått som statiska.

Vid tillfällen då återberättaren ämnat konkretisera i *Sodomsäpplet*, exempelvis Frejgatan, och bytt ut relationella processer mot materiella så har det snarare begränsat betydelsen än stärkt den. Joakims tankar har vid dessa tillfällen omvandlats till konkreta situationer. Samma form av betydelseförändring har visat sig uppstå även i fall där mentala processer ersatts med relationella, då Joakims tankar blivit ändrade till tillstånd.

Berättarperspektivet i de lättlästa versionerna har på grund av dessa förändringar antagit en mer beskrivande och statisk hållning än i originalversionerna. Intensiva skeenden har i de lättlästa versionerna därför tappat i intensitet och gått från mer dynamiskt berättande, till statiska tillstånd och passiva beskrivningar. Detta har även påverkat författarrösten i de båda verken som i originalversionerna är oerhört närvarande och innehåller en intensitet och nerv som på grund av de statiska tillstånden i de lättlästa versionerna försvunnit och mattats av.

I *Mina drömmars stad* har skillnaderna också visat sig vara markanta. Den i sig är en väldigt beskrivande roman, så innehåller originalversionen väldigt mycket händelser som realiserats av materiella processer. Originalversionen innehåller dessutom långt mycket mer text vilket i sig gör den mer dynamisk. I både *Sodomsäpplet* och *Mina drömmars stad* tenderar berättarrösterna i de lättlästa versionerna att bli mer beskrivande och passiva än i originalversionerna.

Den stora procentuella andelen av relationella processer tycks i *Mina drömmars stad* ha bidragit till den mer beskrivande berättarrösten. Förutom att de relationella processerna har gjort berättaren mer beskrivande i den lättlästa versionen, så har de dessutom gjort texten mer statisk. Konkretiseringen av berättandet har emellanåt visat sig få motsatt effekt, som i exempel 18, där det enbart blivit en rad statiska tillstånd som radats upp ovanpå varandra. Det förtar tempot och den dynamik som återfinns i originalversionen. Detta har visat att en text inte kan göras mer konkret enbart genom att rada upp konkret information utan sambandsord. I det nämnda exemplet har texten istället blivit informativ.

Originalversionerna har genom exemplen visat sig vara mer abstrakt skrivna och utformade. De har visat sig innehålla en del grammatiska metaforer, främst *Mina drömmars stad*, och en del abstrakta processer som svävat mellan olika huvudtyper.

5.3. Analys av deltagare

I följande avsnitt redovisas ett antal exempel som visar på skillnader gällande deltagare mellan originalversion och lättläst version. Detta avsnitt tillför således ett fördjupat perspektiv till processanalysen och är koncentrerat till bärare av processer och hur de bidrar till texten.

5.3.1. Analys av deltagare, Sodomsäpplet

I originalversionen har ofta förstadeltagaren utlämnats för att texten ska få ett rappare tonläge. I de flesta fall förväntas en potentiell läsare ta med sig förstadeltagaren från den första meningen i ett stycke in i nästkommande meningar. Återberättaren har i många fall bibehållit dessa dolda deltagare för att bevara författarrösten i texten och textens tonläge. Återberättaren har haft som vana att ha använt Joakim som förstadeltagare vid fler tillfällen än vad författaren har gjort i originalversionen. Detta har skett på grund av att återberättaren velat kontextualisera de skeenden som skett av och omkring Joakim. Det har ofta hänt att återberättaren, istället för att ha beskrivit någon av Joakims tankar, valt att istället ha låtit tankarna blivit en fysisk aktivitet som aktivt gjorts av Joakim.

Beträffande andradeltagare och omständigheter så har de skiljt på varandra en del beroende på att återberättaren velat fånga upp annan information eller konkretisera, men de har använts på ungefär samma sätt. Återberättaren har dock i högre grad använt sig av hårda eller konkreta värden i sina beskrivningar, jämför exempelvis ”ingen som stör” (original) med ”tom på folk” (lättläst).

Kombinationen av att lyfta in fler explicita förstadeltagare och mer konkreta värden i andradeltagarnas position i form av omständigheter eller liknande har bidragit till att göra texten mer konkret och mindre abstrakt vilket även bidragit till att texten blivit mer statisk och kausal.

Frejgatan

Första exemplet är en upprepning från avsnitt 4.2.1. om Frejgatan. Meningen har inte bara visat sig vara intressant ur ett processperspektiv utan har givit ytterligare information utifrån ett deltagarperspektiv. I detta avsnitt är deltagarna understrukna istället för huvudtypen av processbetydelsen.

(19) Frejgatan är en bra gata på morgonen.
Inte många
som stör.

(20) Nu går han längs Frejgatan.
Den är tom på folk.
Här är det ingen som ser honom.

Nedan i tabell 4 och 5 syns skillnaderna mellan hur författaren och återberättaren konstruerat sina texter. Författaren av originalversionen har använt Frejgatan som förstadeltagare tillsammans med en identifierande relationell process vilket ger andradeltagaren, i det här fallet ”en bra gata på morgonen” ett värde i form av ”en bra”. Värderingen av Frejgatan är till en början något oklar men fylls på med den attributiva (och i texten dolda) relationella processen ”är”, och med attributet att inte särskilt många stör. Underförstått är det fortfarande Frejgatan som är förstadeltagare. En omskrivning skulle kunna konstrueras såhär: Frejgatan är en bra gata på morgonen. På Frejgatan (eller ”där”) är det inte många som stör.

Det vilar förväntningar på en potentiell läsare i originalversionen att bära med sig Frejgatan in i nästa mening och författaren har skrivit på ett sådant sätt så att texten blir lätt fragmentarisk och därför går fort framåt.

Tabell 4. Deltagaranalys av exempel 19 (original)

FÖRSTADELTAGARE	RELATIONELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>utpekad</i>	<i>Identifierande</i>	<i>värde</i>
Frejgatan	Är	En bra gata (på morgonen)
<i>bärare</i>	<i>Attributiv</i>	<i>attribut</i>
(det)	(är)	Inte många som stör
FÖRSTADELTAGARE	MATERIELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Aktör</i>		<i>Mål/utsträckning/mottagare</i>
Inte många	(som) stör	(honom)

Återberättaren har valt en annan riktning. Dels så har återberättaren använt sig av, vilket redan nämnts (se exempel 1 & 2, avsnitt 5.2.1.), en materiell process vilket till skillnad från i originalversionen placerar Joakim på gatan. Joakim (han) är förstadeltagare och Frejgatan blir, eftersom det är en materiell process, mål. I nästkommande process har återberättaren tagit med sig Frejgatan (den) och har indirekt använt Frejgatan som förstadeltagare. Det har tillfört mer koherens än i originalversionen, men inte fått samma rappa tempo. Sedan följer en större förändring jämförelsevis. Det rör sig precis som i

originalversionen om en relationell process men i den lättlästa är det en identifierande relationell process (är), med värderingen att gatan är tom, istället för en attributiv.

Dels har alltså återberättaren lyft in Joakim i texten och dels har den bidragit med tolkningen att gatan är tom. Detta har åstadkommit en stor förändring mellan versionerna. Eftersom återberättaren lyft in Joakim på Frejgatan och dessutom bytt ut den relationella processen mot en materiell process så har skeendet förändrats. I originalversionen beskrivs ett tillstånd. Frejgatan skulle kunna vara en bra gata varje morgon. I och med återberättarens förändringar så framställs Frejgatan som tom, just nu vilket är en annan sak.

Tabell 5. Deltagaranalys av exempel 20 (lättläst)

FÖRSTADELTAGARE	MATERIELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Aktör</i>		<i>Mål (omständighet)</i>
Han	Går	Längs Frejgatan (nu)

FÖRSTADELTAGARE	RELATIONELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Bärare</i>	<i>Identifierande</i>	<i>Värde (omständighet)</i>
Den	Är	tom (på folk)

FÖRSTADELTAGARE	MENTAL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Upplevare</i>		<i>Fenomen (omständighet)</i>
Ingen	Ser	Honom (här)

Låtsas-rocken

Nästa exempel (21 och 22) är även de medflyttade från processanalysen (avsnitt 5.2.1.). Exempel 21, som är hämtat ur originalversionen har dold förstadeltagare i samtliga processer, något som återberättaren av den lättlästa versionen delvis tagit med sig in i sin version, med ett undantag. Exempel 22 inleds nämligen med meningen, ”han går i solskenet med sin låtsas-rock”, vilket kontextualiserar Joakims delaktighet något mer än i originalversionen.

Den uteblivna förstadeltagaren i originalversionen är ytterligare en aspekt som givit originalversionen av *Sodomsäppet* ett driv och en dynamik. Just i det här exemplet har författaren dessutom använt frasanpassat radfall vilket bidragit till att texten blivit snabb och lite fragmentarisk. Det är tänkt att texten ska läsas snabbt. Det blir ett slags möte mellan Joakims tankar och hans fysiska rörelser vilket ger läsaren en diffus position i texten.

- (21) Nyper lite i rocken.
Svängde och svepte med kjolen
Fnissar till.

- (22) Han går i solskenet med sin låtsas-rock.
 Svänger och sveper med den.
 Dansar fram.
 Fnissar till.
 Nästan som en flicka i klänning.

Nedan i tabell 6 syns tydligt hur förstadeltagaren i samtliga processer (tre materiella och en verbal) i exempel 21, som i tabellen står inom parentes, saknas. Det innebär att författaren förutsatt att läsaren har med sig Joakim in i detta stycke från en tidigare del av texten, eller att läsaren själv förväntas förstå att Joakim är förstadeltagare såvida inget annat anges.

Författaren och återberättaren har dessutom valt att realisera ”svängde och svepte” på två olika sätt. Författaren till originalversionen har skrivit att Joakim ”svängde och svepte med kjolen”, medan återberättaren har skrivit att Joakim ”svänger och sveper med den”, där ”den” får antas syfta tillbaka till låtsas-rocken. Att Joakim svänger med kjolen ger en förstärkt bild av att någonting försiggår inuti Joakim. Både kjolen och låtsas-rocken är två omständigheter och därmed inte direkta mål i processerna. Kjolen är till synes imaginär och likaså låtsas-rocken, med en skillnad. Joakim låtsas visserligen att han har en ny rock på sig men har sin gamla rock på sig vilket framgår av resten av texten.

Tabell 6. Deltagaranalys av exempel 21 (original)

FÖRSTADELTAGARE	MATERIELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Aktör</i>		<i>(omständighet)</i>
(Han) (Joakim)	nyper	(lite) (i rocken)
<i>Aktör</i>		<i>(omständighet)</i>
(Han) (Joakim)	Svängde och svepte	(med kjolen)
FÖRSTADELTAGARE	VERBAL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Talare</i>		<i>Lyssnare/utsaga/talmål</i>
(Han) (Joakim)	fnissar till	-

Det lättlästa exemplet (22) deltagare syns i tabell 7 nedan. Förutom skillnaden att återberättaren lagt till en fysisk deltagare i första processen så skiljer sig även de verbala processerna åt.

Tabell 7. Deltagaranalys av exempel 22 (lättläst)

FÖRSTADELTAGARE	MATERIELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Aktör</i>		<i>Mål (omständighet)</i>
Han (Joakim)	går	i solskenet (med sin låtsas-rock)
<i>Aktör</i>		<i>(omständighet)</i>

(Han) (Joakim)	svänger och sveper	(med den)
<i>Aktör</i>		<i>Mål</i>
(Han) (Joakim)	Dansar	fram
FÖRSTADELTAGARE	VERBAL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Talare</i>		<i>(omständighet)</i>
(Han) (Joakim)	Fnissar till.	(nästan som en flicka i klänning)

Armarna bakom ryggen

I nästkommande exempel (23 & 24) har de båda versionerna visat upp stora likheter. De har dessutom visat hur återberättaren av den lättlästa versionen (24) har ansträngt sig för att behålla författarrösten ur originalversionen (23). Återberättaren har använt sig av deltagare på ett liknande sätt som författaren men i de två sista processerna så har återberättaren valt att sära på dessa och friställt dem från varandra. Sista meningen (exempel 24) har därför inletts med ”de”, som i originalversionen (exempel 23) är dolt, och avslutats med ”honom” istället för ”mig” vilket återigen har placerat återberättarens perspektiv utanför Joakims inre till skillnad mot författarens perspektiv i originalversionen.

- (23) Han brukar gömma sina armar bakom ryggen. Tror att man kommer att reta honom. Men ingen har sagt något, tycker kanske synd om mig.
- (24) Joakim brukar gömma armarna bakom ryggen. Tror att han ska bli retad. Men ingen har sagt något. De tycker väl synd om honom.

5.3.2. Analys av deltagare, Mina drömmars stad

Brödbiten

I exempel 25 är texten mer rörlig och dynamisk, mycket tack vare de processer som använts. I exempel 25 nämns Henning enbart en gång. I resterande delar av texten är det upp till läsaren att underförstått läsa in att det är han. Det är inte särskilt komplicerat tack vare bindningsord och exemplets olika andradeltagare. Exempel 25 innehåller mer omständigheter än exempel 26 vilket ger en klarare bild av både vad Henning gör och var han befinner sig.

Exempel 26 är mer avskalad. Texten är mer statisk och inte lika rörlig, mycket på grund av processvalet även i detta exempel. I övrigt hänger exempel 26 ihop på ett bra sätt. Den inledande omständigheten (under tiden) i andra meningen binder ihop de båda meningarna och gör dem förståeliga.

- (25) Pojken gled ner på slänten mot åkern och plockade fram en brödbit

ur fickan. Tuggade sakta medan han funderade.

- (26) Henning satte sig i gräset och vilade.
Under tiden tuggade han på en brödbit.

Tabell 9. Deltagaranalys av exempel 25 (original)

FÖRSTADELTAGARE	MATERIELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Aktör</i>		<i>Utsträckning (omständighet)</i>
Pojken	gled	ner (på slänten mot åkern)
<i>Aktör</i>		<i>Mål (omständighet)</i>
och (pojken)	plockade fram	en brödbit (ur fickan)
<i>Aktör</i>		<i>Mål (omständighet)</i>
(pojken)	tuggade	- (sakta medan han funderade)
FÖRSTADELTAGARE	MENTAL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Upplevare</i>		
han	Funderade	

Tabell 10. Deltagaranalys av exempel 26 (lättläst)

FÖRSTADELTAGARE	MATERIELL PROCESS	ANDRADELTAGARE
<i>Aktör</i>		<i>Mål (omständighet)</i>
Henning	satte	sig (i gräset)
och	vilade	- (sig)
<i>Aktör</i>		<i>Mål (omständighet)</i>
Han	Tuggade	(< Under tiden) (på en brödbit)

Skorstensröken

Exempel 27 (original) visar ett komplext exempel där deltagarna buntats ihop på grund av hur meningarna konstruerats. Exempel 28 (lättläst) har dragit isär deltagarna och konkretiserat händelseförloppet. Det innehåller färre omständigheter vilket gjort att en läsare enklare skulle kunna identifiera deltagarna. Återberättaren har dessutom byggt ut den lättlästa versionen och lagt till en mental process så att en potentiell läsare får del av Hennings tankebanor. Mellan dessa exempel försvinner inte särskilt mycket information och de har konkretiserats utan att texten blivit statisk och stillastående tack vare användandet av materiella processer.

- (27) Fast bakom mälarsidans berg steg några skorstenars arbetsrök.
- (28) Några höga skorstenar stack upp mellan träden.
Ur skorstenarna bolmade svart och sotig rök.
Det måste väl ändå vara en fabrik, trodde han.

5.4. Sammanfattning av deltagaranalys

Deltagaranalysen har tangerat samma typer av förändringar som i processanalysen och bidragit till ytterligare perspektiv på hur den lättlästa versionen har förändrats i förhållande till originalversionen. Exempelvis att berättandet har framstått som mer statiskt och passivt samt begränsande. Originalversionens rikedom på dolda deltagare har i förhållande till den lättlästa versionen förklarat varför berättandet kan uppfattas som ett fragmentariskt och rappt berättande. Den lättlästa versionens synliga deltagare har å sin sida fått samma funktion som i processanalysen. Den har således blivit mer konkret, statisk och beskrivande i sin karaktär.

6. Diskussion

Jag vill inledningsvis kort åtknyta till ideation som av Karlsson (2011) beskrivs som skapande av idéer, föreställningar som byggs upp och formas av våra erfarenheter. Den ideationella metafunktionen ger oss en uppfattning av vad relationer mellan betydelser ger för uttryck. Jag kommer i detta avsnitt diskutera hur skillnader i det empiriska materialet förändrat den ideationella metafunktionen utifrån de för undersökningens syfte framtagna variabler, och hur dessa i slutändan kan påverka förståelsen eller en potentiell läsning av den lättlästa texten.

Merparten av frågeställningarna berörande de för undersökningen utvalda variablerna inom den ideationella metafunktionen, får anses ha redovisats och besvarats i många exempel i föregående avsnitt (avsnitt 5.). Därför kommer diskussionen mestadels tänga undersökningens mjukare värden med fokus på hur de olika texterna påverkats av de olika förändringarna och vilka konsekvenser samt förutsättningar dessa kan tänkas få och ge för en potentiell läsare.

Eftersom resultatet hittills visat på textens inre förändringar och förskjutningar kommer jag i detta avsnitt utgå från analysen av det empiriska materialet och diskutera utifrån textens register och sedermera utåt från texten mot den potentiella läsaren. Jag har valt att göra så för att det är ett tydligt sätt att förklara de konsekvenser som har uppstått i och med de skillnader jag upptäckt i jämförelsen mellan de lättlästa versionerna och originalversionerna. Jag har tänkt mig ett liknande upplägg som beskrivs här nedan

Register → Genre → Berättarperspektiv → Läsoplevelse

Först vill jag dock kort sammanfatta de skillnader som upptäckts mellan processer och deltagare samt omständigheter.

Skillnader mellan processer

De flesta skillnader som upptäckts har jag redan resonerat en hel del kring i föregående avsnitt. Sammanfattningsvis så bestod de lättlästa versionerna av en högre andel relationella processer vilket överraskade mig. Relationella processer gör vanligtvis texter mer abstrakta än materiella processer, vilket bör tilläggas dock är baserat på slutsatser från undersökningar som gjorts på läromedel eller facklitteratur (exempelvis, Sellgren, 2011). De lättlästa versionerna visade sig dessutom innehålla flertalet avsnitt vilka nästan enbart realiserats av relationella processer. Dessa konstruktioner är inte alls lika vanligt förekommande i originalversionerna. En hel del materiella processer visade sig ha tagits bort till förmån för relationella processer. Förutom de skillnaderna hade de lättlästa versionerna bevarat många av de verbala och mentala processbetydelserna i texten.

Skillnader mellan deltagare och omständigheter

Originalversionerna visade sig till skillnad från de lättlästa versionerna, utifrån exemplen, innehålla en högre andel dolda deltagare, omgivna av omständigheter med ”mjukare” eller mer abstrakta värden. De mer explicita deltagarna som upptäcktes i de lättlästa versionerna figurerade oftare i sammanhang innehållandes relationella processer än i originalversionerna.

Originalversionerna innehöll föga överraskande fler inkongruenta konstruktioner i form av grammatiska metaforer, framför allt i deltagarposition realiserat som omständigheter. En låg grad grammatiska metaforer upptäcktes i de lättlästa versionerna. Vid upptäckt var dessa lätta att härleda till deras ursprungliga processbetydelse och de gjorde inte texten särskilt inkongruent.

6.1. Från register till läsare

Innan jag börjar diskutera mina upptäckter vill jag poängtera att jag i mina resonemang, inte tar hänsyn till de grupper och individer som identifierats vara i behov av lättläst text. I min diskussion vill jag problematisera de skillnader och förskjutningar jag funnit, mellan originalversionerna och de lättlästa versionerna, och belysa dessa aspekter med fokus på texten och textens betydelse. De visar faktiskt på såpass stora skillnader att det i en senare diskussion kan diskuteras huruvida de kan tolkas som samma text.

Jag refererade ovan till Reichenbergs referat utifrån Krashen (1984, i Reichenberg, 2000:4) som beskrev så kallat obegripligt flöde kontra begripligt flöde. Min ingång i diskussionen kretsar ganska mycket, om än implicit, kring att lättläst text, utifrån det empiriska materialet framstår som både enkel och svår. Den erbjuder så att säga ett begripligt inflöde, men utmanar inte tillräckligt för att väcka motivation och erbjuder ett begränsat utrymme för eget meningsskapande.

Jag kommer emellanåt i diskussionen att tangerade de ovan nämnda kriterier som tagits fram för framställandet av lättläst text (se, avsnitt 2.3.), mest som ett stöd att luta mig mot inom den begreppsapparat som berör lättlästa texter.

Register och genre

Eftersom denna undersökning tagit avstamp inifrån texterna vill jag nu utgå från det insamlade resultatet och skifta perspektivet utåt. De upptäckta skillnaderna mellan de lättlästa versionernas ideationella metafunktion och originalversionerna har påverkat texterna på flertalet olika sätt. Jag har vid flertalet tillfällen uttryckt att de relationella processerna bidragit till att göra de lättlästa versionerna statiska, vilket dessutom gjort dem lite mer opersonliga.

Inom de kriterier som indikerar vad en lättläst text bör innehålla ingår både sambandsord och tydligt förklarade orsakssamband (Lundberg & Reichenberg, 2008). Detta får nog anses vara ett sätt att konkretisera delar av texter tillsammans med sparsamt användande av långa substantiv, uteslutande av svårtolkade ord, etc. och den tidigare forskningen är ense om att konkreta texter är lättare att förstå. Reichenberg (2000) pekar exempelvis på att kausalitet och röst i texten bidrar med högre koherens, vilket stärker en läsares förutsättningar att förstå.

Ovanstående nämnda kriterier, Reichenbergs (2000) forskning och tillika Hvistendahl (2008), som lyfter fram aspekten att konkreta aktörer som utför handlingar i en text gör texten mer lättförståelig snarare än beskrivningar av passiva tillstånd, får resultatet att framstå som mycket förvånande. Flertalet exempel i de lättlästa versionerna har på grund av en högre andel relationella processer, tillsammans med konkretiserandet av meningar snarare fått motsatt effekt till själva syftet bakom konkretiserande. Vissa exempel saknar samband och emellanåt även sammanhang.

Utifrån Hedeboe & Polias (2014:71) beskrivning av register, skulle jag säga att en skönlitterär texts sammanhang (dvs. registrets tenor) generellt är personlig med hög känslomässig involvering. Detta är två aspekter som saknats i de lättlästa versionerna då de analyserats, främst rörande de exempel innehållandes övervägande andel relationella processer. De har snarare indikerat låg känslomässig involvering och en opersonlig karaktär, något som är vanligare för en mer situationsbunden text (se, Hedeboe & Polias, 2014 eller Holmberg, 2010). De relationella processerna har konkretiserat innehållet, men inte berättelsen. Jag som läsare upplever att jag distanseras till berättelsen på grund av hur språket använts, vilket tangerar registrets kommunikationssätt. Texten har tappat fart, blivit statisk och emellanåt opersonlig – vilket tenderar att placera in texten i den mer komplicerade och abstrakta delen av registrets spänningsfält. I förlängningen blir de beskrivande dragen problematiska när syftet har varit att berätta snarare än att beskriva.

Vanligtvis pendlar en skönlitterär text, utifrån registrets spänningsfält, mellan den konkreta sidan och den mer abstrakta (Holmberg, 2010). Konkretiserandet av processer och deltagare i de lättlästa versionerna har gjort dem statiska och någonstans i konkretiseringen så har textens röst förminskats eller

försvunnit och i ärlighetens namn har det varit svårt att identifiera vem som är tänkt som mottagare, vilket rubbar situationskontexten.

Texterna har i vissa exempel framstått mer som beskrivningar av passiva tillstånd, vilket Hvistendahl (2008) påtalat som mindre bra för förståelse av text. Den aspekten, gällande förståelse av text, stärks av Göranssons (1986) slutsats som gör gällande att en text bör innehålla verkliga förhållanden snarare än beskrivningar av orsaker, vilket ofta realiserats av mycket materiella processer som skapar logiska händelsekedjor (se exempelvis, Sellgren, 2011; Holmberg & Karlsson, 2013).

Eftersom situationskontexten, dvs. textens register saknar dynamik på grund av att det blivit mer statiskt, har det därmed blivit svårt att identifiera. Delvis tappar det således sin funktion. Om vi skiftar perspektiv och arbetar oss utifrån, och försöker identifiera genre för att komma åt registret, så har de lättlästa versionerna tenderat att bli beskrivande snarare än berättande vilket placerar in dem i en beskrivande genre vilket emellanåt bidrar till att göra texterna informativa. Vad händer då med den skönlitterära genren som inte enbart är beskrivande? Den skönlitterära genren bär i det närmaste på likväl berättande som förklarande egenskaper och dessutom beskrivande, och framstår sällan som rent informativa. Lägg därtill att de lättlästa versionerna är återgivna. Registret ska fungera som en brygga mellan text och genre, och med ovanstående resonemang säger det sig självt att själva kontexten blir luddig och svår att identifiera. I längden blir det således svårt att identifiera en mottagare till de lättlästa versionerna.

Perspektivskifte, berättarens position och författarens röst

De mer beskrivande dragen som kategoriserat in de lättlästa versionerna i något slags hybrid mellan en återgivande berättelse och beskrivning har föranletts av berättarperspektivet och berättarens position. Berättarperspektivet har utifrån analysen visat på en viss förskjutning. Framför allt i *Sodomsäpplet*. Jag har redan resonerat kring de mer beskrivande dragen vilka grundar sig i hur de lättlästa versionerna blivit återberättade. Genom återgivningen har berättarperspektivet, i flertalet redovisade exempel, förskjutits och bytt position. I *Sodomsäpplet* är detta extra tydligt eftersom berättaren i originalversionen tydligt tar sitt avstamp inifrån Joakim och ofta berättar utifrån Joakims tankar. I den lättlästa versionen har detta genom byte av processer och deltagare synliggjort att perspektivet ofta flyttats ut och beskrivit Joakim utifrån genom olika tillstånd snarare än händelser.

Jag har förståelse för att återberättarna velat konkretisera innehållet i de båda lättlästa versionerna. Perspektivet har gjort innehållet mer fysiskt och därav mer konkret, men det hade nog behövt realiserats fler händelser snarare än tillstånd. I det ständigt återkommande exemplet om Frejgatan visas just den typen av perspektivskifte upp. Joakims närvaro, deltagarroll och placering i den lättlästa versionen visar att han fysiskt befinner sig på gatan i jämförelse med originalversionens mer diffusa perspektiv.

Perspektivskiftet har dock bidragit till att minska den ursprungliga författarens närvaro i texten, och dennes röst. Det tycks ofta vara på grund av det, som de lättlästa texterna uppfattats som statiska och relativt händelsefattiga i jämförelse. Originalversionerna innehåller och präglas mycket av en viss nerv

i texten. Hvistendahl (2008) nämner att kombinationen av ett direkt och ett indirekt tal, bidrar till en mer dynamisk framtoning som gör texten enklare att förstå. Perspektivskiftet och den höga andelen relationella processer har gjort textens tal mer indirekt. I originalversionerna levereras och realiserar tankar direkt inifrån karaktärernas huvud på grund av dolda deltagare, vilket fått karaktärerna att framstå som mer självgående och att det varit genom dem som händelserna berättats. Detta har också givit en mer direkt framtoning.

Författarrösten i de lättlästa versionerna har i många exempel mattats av, blivit mer anonym och näst intill osynliggjorts. Det har uppenbarligen gjorts försök att bevara författarrösten genom att exempelvis dölja enstaka deltagare, om än inte lika ofta som i originalversionerna. Jag förstår vidden av att använda explicita deltagare. Det skapar förutsättningar att konkretisera texten. Jag tror dock snarare att återberättarna hade kunnat hålla tillbaka med explicita deltagare och istället byggt ut sambanden, med exempelvis omständigheter, för att få fram mer röst och identitet i texten.

Att bevara författarrösten i *Mina drömmars stad* framstår som svårt med tanke på hur invecklad originalversionen ofta är i fråga om uppställning av information. Exempelvis har det emellanåt varit svårt att identifiera deltagarna på grund av att de buntats samman och varit omgivna av väldigt många omständigheter. Det är givetvis aspekter som bidrar till den ovan nämnda nerven och som bidrar till att göra en text levande och dynamisk. Återberättande i sig får anses som ett indirekt och passivt tillstånd eftersom en för berättelsen utomstående part berättar något som redan berättats av någon annan.

Vilka konsekvenser får eventuella skillnader för en potentiell läsare?

Förskjutningen av registret, de vaga och hybridliknande genredragen, berättarnas perspektivskifte och den allt svagare närvaron av författarröst har givetvis fått konsekvenser för en potentiell läsare. Eftersom lättläst skönlitteratur är en återberättelse förutsätter den lättlästa litteraturen en tolkning i och med återberättarens position som ett slags mellanhand mellan originalverk och mottagare. Återberättaren har således tilldelats en maktposition – eller kanske en utsatt position beroende på perspektiv – där denne tolkat åt läsaren. Åtminstone har det ofta framstått som det utifrån den här undersökningens resultat, då flertalet nya konstruktioner i de lättlästa versionerna, enligt mig har begränsat tolkningsutrymmet i romanerna.

Jag tänker i det närmaste på vilka förutsättningar som erbjuds i de lättlästa versionerna gällande visuell föreställningsförmåga och interaktiv läsning. Reichenberg (2000) och Bråten (2008) benämner dessa kognitiva förmågor som bärande för läsförståelse. Textens utformning ger olika förutsättningar beroende på hur den ser ut, vilket i längden lär ha inverkan över hur vi använder dessa kognitiva förmågor, dvs. vad en läsare föreställer sig då den läser en text.

Bråten (2008) beskriver meningsskapandet som sker i läsning som ett samspel mellan läsare och text. Enligt Bråten förutsätter en djupare förståelse av en text ett aktivt meningsskapande. Läsaren ska därför erbjudas en möjlighet att ”ta över” författarens prefabricerade mening och förena textens innehåll med sin egen erfarenhet. Erfarenheten hämtas ur förståelsen för textens tema dvs. register eller kontext. En

lättläst roman ger på förhand intrycket av att vara en berättande text, ett narrativ. Förskjutningen till en beskrivning skulle på så vis förändra läsarens upplevelse av det förväntade. Om den potentiella läsarens förväntning grundar sig i att den ska läsa en berättelse, måste upplevelsen påverkas åt något håll, av att berättelsen i sig är väldigt beskrivande och statisk.

De många upptäckta skillnaderna i det empiriska materialet anser jag har satt upp begränsningar för både tolkningsutrymme och upplevelse, framför allt konkretiseringen av texten som gjort den mer statisk och begränsad. Jag misstänker dessutom att en lättläst bok, som mest framstår som en statisk beskrivning liknande en informativ faktatext blir svår att ta till sig och kan väcka motstånd snarare än motivation.

6.2. Slutsatser utifrån syfte, resultat och diskussion

Skillnaderna mellan andelen använda processbetydelser efter huvudtyp har bidragit till en rad konsekvenser som förskjutit den ursprungliga betydelsen. De lättlästa texterna har blivit mer konkreta i de sammanhang de kontextualiserats. Däremot har konkretiserandet bidragit till att förskjuta texten mellan kontexter genom att texterna blivit statiska, informativa och beskrivande, i många fall på grund av att logiska händelsekedjor istället framställts som olika informativa tillstånd. På grund av detta har det således varit svårt att identifiera de lättlästa versionernas register och sedermera genre.

Berättarperspektivet har på grund av förändringar i den ideationella metafunktionen blivit mer passivt och beskrivande snarare än direkt och berättande, vilket förtagit författarröstens roll i de lättlästa versionerna. I avsaknad av tydlig författarröst har de båda lättlästa versionerna blivit mer anonyma i sitt berättande och på så vis fått en viss distans till ursprungsberättelsen.

Återberättandet, avsaknaden av författarröst och konkretiserandet har bidragit till bestämda tolkningar av delar i originalversionerna vilket begränsat den potentiella läsarens förutsättningar till eget meningsskapande och den ideationella föreställningsvärlden samt ett begränsat tolkningsutrymme. De ovan nämnda begränsningarna, det statiska berättandet av beskrivande och informativ karaktär, är förmodligen i slutändan snarare motståndsfaktorer än motiverande faktorer.

6.3. Slutdiskussion

Lättläst text må konkretisera visst innehåll och göra enskilda förhållanden och händelser i texten tydligare och eventuellt mer lättbegripliga. Däremot har de lättlästa texterna i den här undersökningen skiljt sig åt såpass mycket mellan de undersökta variablerna, att jag börjat ifrågasätta inramningen för vad lättläst text är och vad det innebär i en vidare mening. De individer som är i behov av en lättläst text tillhör en oerhört heterogen grupp, och vad är det som säger att den här typen av lättläst text, som använts i denna undersökning når ut till och tilltalar dessa individer? Jag tror att de som ligger bakom framställandet av lättläst text skulle tjäna på en mer holistisk ingång.

Jag tror begreppet lättläst, utifrån den här undersökningen, i sig behöver konkretiseras och problematiseras samt eventuellt delas upp i ett antal olika parametrar som exempelvis, lättbegriplig text,

konkret text, förenklad text, tematisk text, kongruent text, etc. Lättläst som begrepp och konstruktion behöver nå en tydligare relevans gentemot sina mottargrupper.

Jag tillhör inte målgruppen eller snarare målgrupperna för lättläst text men jag förbryllas över de skillnader jag upptäckt. Jag är medveten om att det finns delar av de lättlästa versionerna som bättre representerar originalversionerna och att de utdrag jag undersökt inte är representativa för alla lättlästa böcker, kanske inte ens de som undersökts.

I ett klassrums perspektiv skulle det vara väldigt svårt att arbeta med originalversion och lättläst version parallellt eftersom de individer som tilldelats den lättlästa versionen begränsas i de påföljande litteratursamtalen. De har redan delgivit information som annars skulle kunna uppstå utifrån tolkningar. De skulle på så vis inte ges samma möjlighet att tolka olika händelsekedjor.

I litterära verk, som de jag undersökt, är det viktigt att författarnas röst bevaras och förs vidare, annars begränsas även diskussionen om olika författarskap och olika epoktypiska drag.

6.4. Vidare forskning

Jag har i förarbetet till denna undersökning läst en hel del matnyttiga uppsatser eller dylikt som jämfört skönlitterär text med dess lättlästa version inom den ideationella metafunktionen. De har precis som i min undersökning visat på markanta skillnader mellan versionerna. Det finns uppenbarligen ett stort behov av lättlästa texter eftersom två myndigheter tycks ha som ansvar att förmedla lättläst material. Det finns så att säga ett stort fält inom forskningen som är till synes öppet.

Jag har inte tidigare kommit i kontakt med någon forskning som relevantgjort lättläst text för behövande individer kopplat till deras läsförståelse. Fler undersökningar som tar sitt avstamp utifrån funktionell grammatik och läsförståelse skulle kunna synliggöra liknande förhållanden allt tydligare och bidra med relevant forskning som grund för annan forskning som exempelvis Reichenbergs (2000). Det skulle exempelvis vara intressant med studier som likt Reichenbergs undersöker utifrån mottargruppernas egna läsoplevelser och sedermera utifrån dessa arbeta sig inåt i texten.

Jag rekommenderar dessutom att löpa linan ut med hela den funktionella grammatiken. En ergativitetsanalys hade exempelvis givit denna undersökning än mer empiri i förhållande till dess syfte.

Andra områden kopplade till läsning som skulle vara intressanta utifrån ett liknande perspektiv är dels textsamtalens betydelse för läsförståelse, eftersom jag misstänker att mycket av de meningsskapande aktiviteterna och tolkningsutrymmet tangeras inom de samtalen. Det skulle dessutom vara intressant att även applicera liknande perspektiv på ljudböcker, eller andra multimodala texter såsom serier, datorspel, eller dylikt som bygger på narrativ.

7. Avslutning

Att ha undersökt skönlitterär text utifrån funktionell grammatik, och givits möjligheten att jämföra original med lättläst version har givit mig och denna undersökning så oerhört mycket, kanske lite för mycket. Funktionell grammatik, genrepedagogik, etc. är verkligen text- och betydelseförankrade modeller som för vetandet och läsandet, samt vår förståelse för dessa aspekter framåt.

Jag har förstått i efterhand att min vida ansats, med läsförståelse som en bärande komponent, har gjort den här processen komplicerad och eventuellt lite för vid. Det har varit svårt att avgränsa sig och att förhålla sig objektiv till textanalysen. Samtidigt ser jag att teorierna om läsförståelse i den här undersökningen verkligen öppnat upp för ett vidare perspektiv på lättläst text än vad enbart en transitivetsanalys ensamt hade gjort. Förhoppningsvis har den också skapat utrymme för reflektion kring vad lättläst text är, och vem som faktiskt bör läsa det.

Litteraturförteckning

Analyserat material

- Fogelström, P. A., 2009. *Mina drömmars stad*. 4. utg red. Stockholm: Bonnier.
- Fogelström, P. A., 2014. *Mina drömmars stad ; Barn av sin stad*. Ny utg red. Stockholm: LL-förlaget.
- Martin, B., 2016. *Sodomsäppet*. Pocketutgåva red. Stockholm: Norstedt.
- Martin, B., 2017. *Sodomsäppet*. Första upplagan red. Johanneshov: LL-förlaget.

Referenslista

- Bråten, I., 2008. *Läsförståelse i teori och praktik*. 1:a upplagan red. Lund: Studentlitteratur.
- Damber, U., 2013. Om tidig läsutveckling i det mångspråkiga samhället. i: K. Hyltenstam & I. Lindberg, red. *Svenska som andraspråk - i forskning, undervisning och samhälle*. 2:4 red. Lund: Författarna och Studentlitteratur, pp. 661-684.
- Göransson, K., 1986. *Att skriva lätt: utvärdering av Nyhetstidningen 8 sidor*. 1. uppl. red. Stockholm: Ala.
- Hedeboe, B. & Polias, J., 2014. *Genrebyrån. En språkpedagogisk funktionell grammatik i kontext*. Stockholm: Författarna och Hallgren & Fallgren.
- Hedman, C. & Magnusson, U., 2018. Lika eller lika möjligheter? Diskurser om skolämnet svenska som andraspråk inom det akademiska fältet i Sverige. *Acta didactica Norge*, 12(1), pp. 20-sider.
- Holmberg, P., 2010. Text, språk och lärande: Introduktion till genrepdagodik. i: M. Olofsson, red. *Symposium 2009: Genrer och funktionellt språk i teori och praktik*. Stockholm: Stockholms universitets förlag, pp. 13-27.
- Holmberg, P., 2011. Texters interpersonella grammatik. i: P. Holmberg, A. Karlsson & A. Nord, red. *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts, pp. 97-113.
- Holmberg, P. & Karlsson, A.-M., 2013. *Grammatik med betydelse: en introduktion till funktionell grammatik*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Holmberg, P., Karlsson, A.-M. & Nord, A. red., 2011. *Funktionell textanalys*. 1. uppl. red. Stockholm: Norstedt.
- Hvistendahl, R., 2008. Unga läsare från språkliga minoriteter. i: I. Bråten, red. *Läsförståelse i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur, pp. 123-144.
- Karlsson, A.-M., 2011. Texters ideationella grammatik. i: P. Holmberg, A. Karlsson & A. Nord, red. *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts, pp. 21-38.
- LL-förlaget, u.d. *Vad är lättlästa böcker?*. [Online]
Available at: <http://ll-forlaget.se/hem/vad-ar-lattlasta-bocker>

- Lundberg, I. & Reichenberg, M., 2008. *Vad är lättläst?*. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Myndigheten för tillgängliga medier, u.d. *Myndigheten för tillgängliga medier: lättläst*. [Online]
Available at: <https://www.mtm.se/produkter-och-tjanster/lattlast/>
- Olofsson, M., red., 2010. *Symposium 2009: genrer och funktionellt språk i teori och praktik*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Reichenberg, M., 2000. *Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sellgren, M., 2011. Vem hotar haven och regnskogen? Aktörer och agenter i läromedelstext. i: P. Holmberg, A. Karlsson & A. Nord, red. *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts, pp. 53-64.
- Skolverket, 2011. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Skolverket.

Bilaga 1. Sodomsäppet

Originalversion av Sodomsäppet

(Martin, 2016:20–28)

Han behöver en ny rock.
Modern har lovat men skjuter upp.
Har inga pengar.

En dag säger hon:

"Möt mig vid Hötorget efter skolan så går vi till PUB
i dag."

Hon ser glad ut igen. Det känns också som om hon
lättare kan tala till honom. Så förändrad.

Den gamla förtroligheten, den han byggt upp sin tillvaro
på, kommer tillbaka. Han kysser henne på kinden och
fladdrar ut.

Vägen till skolan tar han i snabba steg, nästan dansar
fram.

Svänger lite på kjolen.

Varför tänker jag så?

Han stannar upp. Inte farligt, en melodi bara som
pockar på uttryck. En melodi som ofta är till hands vid
glädje: de svängde och svepte med kjolen och alla så
trallade de. Där gingo tre jäntor på vägen, hette den visst.

Ingen ser honom. Gatan ligger morgontom och frisk
framför honom. Inte på håll kan han se någon människa.
Inte farligt alls ... att dansa fram helt lätt.

Nyper lite i rocken.

Svängde och svepte med kjolen

Fnissar till. Den gamla rocken, den har han haft i flera
år. Växt ur. Modern har förlängt ärmarna med annat tyg
Det ser fattigt ut. Han brukar gömma sina armar bakom
ryggen. Tror att man kommer att reta honom. Men ingen
har sagt något, tycker kanske synd om mig.

Kan dansa osedd. Frejgatan är en bra gata på morgonen.
Inte många som stör. Sveavägen är värre. Vid Sveavägen
får man akta sig. Bli del av den andra världen igen, den
verkliga världen. Så Surbrunnsgatan upp. Den är trygg,
den kan han utantill.

En ny rock. Det är något att glädjas över.

Att känna sin stad. Det har han läst nånstans. Han tror
han vet vad man menade. Känna varje litet skrymsle,
kanske inte hela stan, men den här stadsdelen. Den är han
säker på.

En ny rock.

Han gör ofta långa promenader i sin stad. Vet var alla
biografer finns, var de flesta affärer är belägna, alla parker.
Stannar ofta utanför affärerna, tittar gärna på kläder. När
han tror sig vara ensam, smyger han fram glasögonen och
tittar på kläder i skyltfönster.

Just den. Den måste han ha. En mossgrön lodenrock
med sprund i ryggen.

Ett stort veck i ryggen och något som liknar broderier
vid axlarna.

Den är vacker. Färgen är vacker. Och så ser den lite

ovanlig ut. Annars brukar han vara rädd för det, att inte vara klädd som de andra. Men den här rocken ...

Den passar på något sätt. Det är inte bara det att färgen är så vacker.

Han tänker på modern. Så glad hon verkat i morse. Något måste hänt som gjort henne så förändrad. Kan det ha något med mig att göra?

Säkert inte. Modern har något mystiskt för sig. Något han inte får del i. Inte än, kanske senare. Ingen ide att försöka gissa.

Svängde och svepte med kjolen.

Det är sånt man kan göra då ingen ser en.

Han står och väntar vid Hötorget. Han har inte glasögonen på sig men vet att hon kommer att styra raka steg mot honom, för att han ska se henne. Veta att hon är där. Som en blind.

Förväntansfull. Så... nästan lycklig.

Han har redan bestämt sig: den gröna lodenrocken måste det bli! De har den också på PUB, det vet han.

Hon ropar till honom på håll. Kommer närmare.

Hon ser ilsken ut. Snabba kast.

"Du ska väl få din rock då", säger hon tonlöst.

Varför? Han skulle vilja lirka in förtrolighet från i morse men han vet att det är lönlöst. Inte när hon är på det här humöret.

Han stryker henne på försök över handen.

"Låt bli. Rör mig inte."

Hon drar hastigt bort sin hand.

De far rulltrapporna upp. Han är hela tiden medveten om främlingskapet men fast besluten att inte låta det inverka på köpet. Något har hänt, på bara några timmar.

Så var det ofta förr, då fadern levde. Som hastiga skalv.

Inne på herravdelningen. Det är varmt, han svettas under armarna. Våt klibbig fukt under armarna, alltid när han är nervös.

Är rädd att försäljaren ska märka det.

"Var inte så nervös", säger modern.

Så väl hon känner honom. Han försöker lugna ner sig men spänningen är för stor. Han har väntat för länge på den nya rocken. Sett fram mot den här dagen som mot något mycket märkligt och högtidligt.

Modern ställer sig i ett hörn, låter honom gå fram ensam.

En expedit som ler seglar nästan fram till honom.

Frågar vad det får lov att vara.

Jag ser ingenting, tänker Joakim. Händerna skakar och allt är svept i dimma. En svårare dimma än vanligt. Jag ser illa, jag är närsynt. Jag är generad över att använda mina glasögon. De fula. Allt stämmer... Men så här ...

Runt väggarna tusentals rockar. Säkert tusentals på sina galgar. Nånstans måste den gröna lodenrocken finnas. Ett så stort varuhus måste ha ...

"En grön lodenrock. Jag skulle vilja se på en sån där med sprund i ryggen och broderier vid axlarna."

Nästan flämtar, låter inte klok.

Modern framme, lägger sig i. Det är det han är rädd för. Det är därför han skakar i hela kroppen.

"Är du alldeles vansinnig!"

Expediten ler. Hur länge? Leendet kommer att ramla

av honom, falla på golvet. Han kommer att bli snopen över hur lätt det går, tänker Joakim. När modern sätter igång. Han har räknat med det. Att det skulle bli protester.

Vad tänker biträdet? Hörde han?

Något måste han ju tänka. Tycker kanske vi är löjliga. Ska jag sätta på mig glasögonen, kan ju hålla dem framför näsan. Som en lornjett.

Biträdet slänger upp rocken på disken.

Modern trycker sig mot Joakim, varnande.

”Jag vill ha den”, säger han snabbt.

Hon tar honom i armen, för honom avsides.

”Aldrig Joa, inte en sån. Du skämmer ut dig förstår du väl”

Varför?

Biträdet igen. Han glör. Suger in dem med blicken. Tycker kanske synd om mig?

”Den klär”, säger han. ”Den klär min herre.”

Biträdet har två stora ringar på ena handen, de blixtrar i skenet av lysrören. Han flaxar lite med sina händer, stryker över tyget som för att visa hur mjukt det är.

”Fin kvalitet”, säger han. ”Håller i alla väder.”

Modern har pressat ihop läpparna till ett streck. Han har alltid varit rädd för hennes ilska. Den kunde komma ryckigt, oväntat. Men den kom. Hon liksom svällde, blev röd i ansiktet. Rösten gäll, han tyckte den for upp i ett skri.

Jag skäms för henne, tänker han.

Jag har alltid skämts för henne. Det är svårt att tänka så. Tycker ju om henne också. Det stämmer inte. Tycker om, skäms för henne.

Hennes röst. Hennes häftighet.

Han känner styrka, vet inte hur den kommer till honom. Det är så ibland: styrka. Måste. Ett måste arbetar sig upp och ut.

Han spänner ögonen i henne. Hon kommer av sig.

Han provar rocken. Svänger framför spegeln. Sätter på sig glasögonen, bryr sig inte längre om vad som händer runt honom.

Snurrar framför spegeln. Ser modern i glaset. Ser oviljan, avskyn.

”Inte den. Aldrig den. Jag kommer inte att betala.”

Biträdet skrattar öppet, gör ingen hemlighet av att han är road, tänker Joakim.

Skam.

Han skulle vilja rusa därifrån, lägga benen på ryggen och springa.

Måste ha rocken.

”Den klär verkligen”, upprepar biträdet.

Ser ut som han njuter av situationen, tänker Joakim.

Några människor har samlats bakom modern. Ser intresserade ut.

”Det är ju en flickkappa” säger modern till slut.

Joakim ser på biträdet.

Hjälplöst, vill ha hjälp. Hjälp mig. Svetten rinner under armarna, över hela kroppen.

Det kanske luktar svett av mig, den vidrigaste lukt som finns.

Modern luktar svett. Hon är kraftigt byggd, nästan fet.

Hon pudrar sig med potatismjöl mellan sina lår och lämnar spår av mjöl på golvet.

Alltid då hon ska gå ut.

Oaptitlig. Han tycker hon är oaptitlig.

Han brukar försöka att inte se henne. Kan inte låta bli. Hon griper tag i underbyxornas gummiband med ett vant grepp, sticker ned den mjölade handen och klappar in det vita där. Mellan lären.

Det skaver annars, brukar hon säga. Och du kan ju låta bli att glo!

Biträdet. Det är något med honom. Det känns plötsligt som de är i maskopi, biträdet och han. Han blinkar lite åt Joakim. Som vill han säga: det här är inte så farligt, det här ska vi nog klara av, du och jag.

Som ett hemligt samförstånd.

Biträdet är inte så många år äldre; tänker Joakim. Ser trevlig ut. På något vis hemtrevlig. Snäll. Fladdrar lite med händerna över rocken igen. Säger:

"Man ska välja sånt man tror man kommer att trivas i."

Modern har sjunkit ned på en stol. Stum. Vad hade tagit åt henne nyss? Varför hade hon blivit så arg över rocken?

"Jag tar den. Vill ni vara snäll och slå in den."

Modern reser sig upp. Går raskt ifrån honom; han vet att hon är i stånd att lämna varuhuset, att låta honom klara upp det här.

Så stannar hon på väg till rulltrapporna. Ser trött ut. Hon går fram mot dem, säger nästan vilset:

"Slå in den ... men det är ert fel."

Biträdet blir upprörd. Rösten går upp i falsett. Talar om oförsämda kunder.

Joakim vill inte lyssna längre. Rocken är hans. Ut, bara ut.

Biträdet talar med modern. Vimsar lite kring henne.

"Den du", viskar hon till Joakim. "Akta dig för såna typer du."

Han förstår inte vad hon vill ha sagt, bryr sig inte om det. Inte nu. Gömmer orden, ingenting får gå ifrån honom utan att han tänkt igenom det.

Modern går fram till kassan. Hon smyger fram ett papper, en rekvisitionsblankett. Han förstår att han fått den gröna lodenrocken genom skolan.

De går snabbt därifrån.

Förnedring. Känner så. Skam. Så långt har det gått med dem att han får kläder genom skolan.

Bär ett stort blått paket under armen. Han tycker han bär ett paket skam.

Tacksam över moderns tystnad.

Men glädjen över den gröna lodenrocken känns inte hel.

Man ska inte skämmas över att man är fattig, säger modern ofta. Det är lågt. Tarvligt.

Ändå, det kan inte hjälpas. Han känner skam.

Och det var som om rocken aldrig blev hans. Han hade fått den till låns av skolan på obestämd tid.

Lättläst version av Sodomsäppet

(Martin & Darke, 2017:17–26)

Efter skolan går Joakim mot Hötorget.
Där ska han möta mor.
De ska gå till varuhuset Pub och köpa
en ny rock åt honom.

Den gamla rocken har han haft i många år.
Den är trasig och för liten.
Mor har förlängt ärmarna med annat tyg.
Lappat vid armbågarna.
Det ser fattigt ut.
Joakim brukar gömma armarna bakom ryggen.
Tror att han ska bli retad.

Men ingen har sagt något.
De tycker väl synd om honom.
Joakim har redan bestämt vilken rock han vill ha.
En lodenrock. Det är en grön yllrock
med ett stort veck i ryggen och broderier
på axlarna.
Den är vacker. Färgen är vacker.
Och så ser den lite ovanlig ut.

Annars brukar Joakim vara orolig för att inte se ut
som andra.
Men den här rocken ...
Den passar på något sätt.
Den klär just honom.
Den klär hans hemlighet.

Han går genom stan och låtsas att han redan har
rocken på sig.
Han känner sig fin.
För en stund glömmer han ångesten från
gymnastiken.
Nu går han längs Frejgatan.
Den är tom på folk.
Här är det ingen som ser honom.

Just nu är det bara hans värld.
Här kan han vara sig själv.
Han går i solskenet med sin låtsas-rock.
Svänger och sveper med den.
Dansar fram.
Fnissar till.
Nästan som en flicka i klänning.
När Joakim kommer ut på Sveavägen
slutar han dansa.

Det är den andra världen igen.
Med en massa folk som kan se honom.
Där måste han akta sig.
Så kommer han fram till Hötorget.
Han är tidig, mor är inte där än.
Han ställer sig och väntar.

Han tänker på att mor varit gladare senaste tiden.
Ända sedan den där mannen flyttade in.
Verner.
Han hyr deras extra rum, gårdsrummet.
Annars har mor varit svår sedan Joakims far dog.
Har mest suttit och stirrat ut genom fönstret.
Tyst. Orörlig.
Ibland har hon vänt blicken mot Joakim.
Tittat rakt mot honom.
Ändå har det varit som om hon inte
har sett honom.
- Vad ska det bli av oss? har hon sagt till slut.

Fadern var sjuk länge.
Så sjuk att han inte kunde jobba.
Han och mor bråkade ofta.
Redan då hade de dåligt med pengar.
När fadern dog blev det ännu värre.

Men så en dag hyrde mor ut gårdsrummet
till Verner.
Han jobbar vid spårvägen.
Han har en kanot och en kamera.
Joakim ser att Verner får mor att blomstra upp.
Hon lägger rött på läpparna.
Håller utkik för att se när han kommer hem.
Joakim tänker att mor är ensam.
På nätterna kan han höra hur hon gråter i sängen.

Hon vill inte leva, tänker Joakim då.
Han hoppas mor är glad när hon kommer.
Joakim är ju så glad över rocken han ska få.
Han hoppas de kan vara glada tillsammans.
Så hör han hur hon ropar på honom.
- Joa!
Hon kommer närmare.
Ser ilsken ut.
- Jaha, du ska väl få din rock då, säger hon
Joakim försöker vara snäll.
Stryker henne över armen.
Låt bli, rör mig inte! säger hon.

De går in på varuhuset och tar rulltrappan upp.
Det är varmt på herravdelningen.
Joakim känner svetten under armarna.
Så blir det jämt när han är nervös.
Han är rädd att försäljaren ska märka det.
- Var inte så orolig, säger mor.

Hon känner honom så väl.
Joakim försöker lugna sig.
Men det är svårt.
Han har väntat för länge på den nya rocken.
Sett fram emot den här dagen så mycket.
Jag ser ingenting, tänker Joakim.
Kanske borde han ha haft glasögonen.
Men de är ju så fula.

Händerna skakar, allt är dimmigt.
Så rädd och generad.

Mor ställer sig i ett hörn och väntar.
Joakim får gå fram ensam.
Försäljaren ler och frågar:
- Vad får det lov att vara?
-En grön lodenrock, säger Joakim med
darrande röst.

En sådan med veck i ryggen och broderi
på axlarna, fortsätter han.
Mor kommer fram, lägger sig i.
Är du helt vansinnig? fråser hon.
Joakim skakar i hela kroppen.
Det var det här han var rädd för.
Att mor skulle sätta i gång.
Men försäljaren ler fortfarande.
Han hämtar rocken från en klädställning.

- Jag vill ha den, säger Joakim snabbt.
-Aldrig, Joa, säger mor. Du skämmer ut dig
förstår du väl.
Försäljaren glor på dem.
Han ler fortfarande.
Tycker han kanske synd om Joakim?
- Den klär min herre, säger han.
Försäljaren nyper i tyget och visar hur mjukt det är.
- Fin kvalitet, säger han. Håller i alla väder.

Mor har pressat ihop läpparna till ett streck.
Joakim har alltid varit rädd för hennes ilska.
Den kan komma när som helst.
Ansiktet blir rött och rösten skrikig.

Jag skäms för henne, tänker han.
Men jag tycker om henne också.
På samma gång. Det är svårt.

Men plötsligt känner sig Joakim stark.
Han vet inte varför.
Han ger mor en hård och trotsig blick.
Hon kommer av sig.

Han provar rocken.
Bryr sig inte om det som händer runtomkring.
Snurrar framför spegeln.
Ser mors spegelbild.
Ser hennes avsky.
Inte den, säger hon. Aldrig den.
Jag kommer aldrig betala.
Försäljaren skrattar högt nu.
Joakim skäms.
Helst skulle han vilja springa därifrån.
- Den klär verkligen, säger försäljaren igen.

Han verkar njuta av grälet.
Andra kunder har samlats bakom mor.
De ser intresserade ut.
- Det är ju en kappa för en flicka, säger mor.
Joakim tittar på försäljaren.
Ber honom med ögonen: Hjälp mig, snälla ...

Det är något med försäljaren, tänker Joakim.
Han ler fortfarande, men det är något i hans blick.
Som om han är på Joakims sida.

Joakim tycker att försäljaren blinkar åt honom.
Som om han säger: Det här ska vi nog klara av,
du och jag!
Som om de har samma hemlighet.
Försäljaren ser trevlig ut, tycker Joakim.
Snäll. Hemtrevlig.
- Man ska välja en rock man trivs i,
säger försäljaren.
Han blinkar åt Joakim igen.
Mor sjunker ner i en stol.
Hon ser plötsligt trött ut.

Varför blev hon så arg över rocken?
Vi tar den då, säger hon. Var snäll och slå in den.
Hon reser sig och pekar på försäljaren:
Slå in den ... Men det är ditt fel.
Försäljaren blir upprörd.
Han säger något om oförskämda kunder.
Men Joakim vill inte lyssna längre.
Rocken är hans.
Ut nu, bara ut.

Mor går fram till kassan.
Hon smyger fram ett papper i stället för pengar.
Joakim vet vad det är: det kallas fattiglapp.
Ett finare ord är rekvisitionsblankett.
Kläder åt de fattiga.
Han förstår att han fått rocken genom skolan.
Förnedring. Skam.
Så fattiga är de att skolan måste betala hans kläder.

De går snabbt därifrån.
Joakim bär rocken under armen i ett stort paket.
Ett paket av skam.
- Man ska inte skämmas för att man är fattig,
Brukar mor säga.

Men Joakim kan inte hjälpa det.
Han skäms.
Han är glad över rocken,
men glädjen känns inte hel.
Rocken är inte riktigt hans.
Det är som om han lånar den av skolan.

Bilaga 2. Mina drömmars stad

Originalversion av Mina drömmars stad

(Fogelström, 2009:14–17)

Bron till verkligheten

Sensommarkväll, i ångans år 1860.

Under sommaren som gått hade stadens vatten erövrats av de många nya små ångsluparna. Och snart väntade den stora revolutionen, när isens värde skulle brytas för alltid och den långa vinterisoleringens tid vara slut. Järnvägen höll på att byggas, sprängskotten dånade från Nybodatunneln.

Som om han kom tillsammans med den nya tiden, just i det rätta ögonblicket.

Henning Nilsson hade varit på väg snart en vecka. Försökt dämpa sin iver, undvika att bli uttröttad. Emellanåt hade han frågat mötande om avståndet, senaste milen hade beskederna blivit allt mer precisa. Nyss hade en gumma pekat och sagt: när man passerat gården där borta ser man bron och tullen.

Pojken gled ner på slänten mot åkern och plockade fram en brödbit ur fickan. Tuggade sakta medan han funderade. Tidigare hade han haft en känsla av att staden skulle välkomna honom, alla svårigheter vika undan när han väl kom fram. Nu började han tvivla, känna en svag oro över att ha lämnat det välbekanta och säkra. Det som nyss varit outhärdligt kunde han nästan sakna nu.

Drog av jackan och borstade bort vägdammet. Slet några maskrosblad och försökte putsa stövlarna. De var för stora och gav skavsår, därför hade han gått barfota större delen av vägen. Hans magra ansikte spändes när han gnodde med bladen, stövlarna var gamla, väl använda redan innan han fått dem.

Allt väntade. Ingen väntade. I staden fanns ingen som han kände, ingen han kunde be om hjälp. Bakom sig hade han skurit av banden, ingen väg ledde tillbaka.

Kvällssolen stack honom i ansiktet och han knep ihop ögonen, strök svetten ur pannan. Såg oroligt på skjortan, den enda han hade. Den måste hållas ren så länge som möjligt.

Bortom gården kunde han se tullen. Där skulle drömmen vara slut och över bron skulle han vandra in i verkligheten. Till framtiden som väntade på att bli erövrade.

Kunde känna hur musklerna stelade till - av oro eller arbetslust? Han var arbetsvillig och arbetsduglig, även om han ju visste att han inte hörde till de storvuxna och starka. Men i staden måste det finnas många sorters arbete, också sådana där andra egenskaper än styrkan kunde vara värdefulla. När han slitit med mjölsäckarna hade han drömt om att sitta vid en skrivpulpet eller stå bakom en disk. Och någon gång, fast alltid med ödmjuk känsla av egen ofullkomlighet, sett sig stå vid en maskin. Kanske tyglade ångan, stoltare än någon kusk?

Nej, nu när den nya verkligheten fanns så nära fick han inte dröja kvar i diket. Han borstade bort några smulor och reste sig. Tittade på stövlarna och undrade om han skulle sätta dem på sig, beslöt vänta tills han kom fram till bron. Men när han gick in i staden, då skulle han gå med stövlarna på.

Först en besvikelse: staden fanns där inte! En lång och skranglig flottbro av trä ledde över vattnet mot några låga hus som skytmade intill träden på andra sidan. Mellan husen med sina svarta tak och skorstenar fanns en glugg, tullporten. Men bortom tullhusen inte någon stad utan bara nya tobaksland och grå berg. Och moln av svartvita skator över flacka fält.

Fast bakom målarsidans berg steg några skorstenars arbetsrök. Och på andra sidan hade han den nya järnvägsbanken över Årstaviken.

Henning blev ivrig, halvsprang nerför sluttningen mot bron.

Som så ofta så här års var vattenståndet lågt och bron hade sjunkit ner, fått brant stupande tillfarter. Broläggningens plank var fortfarande hala efter förmiddagens regn och vägens modd och nu när Henning fått stövlarna på åkte han kana ner. Långt framför honom drogs en lastvagn fylld med ved sakta framåt.

Pojken hade bråttom nu, glömde alla sina självpålagda regler om lugnt uppträdande och värdigt intåg. Han halvsprang över bron, hela tiden med sneda ögonkast mot järnvägsbanken: om ett tåg ändå skulle komma - trots att rälsen ännu inte var lagd.

Vid landfästet på stadssidan hade han hunnit ifatt vagnen som drogs av en kraftig bondhäst. Den hade tvingats att stanna där. Flottbrons bräder sköt brant uppåt, hästen hade tagit några steg framåt – men glidit tillbaka igen.

Körsvennen piskade och skrek, ville få den att försöka på nytt. Men förgäves. Det föreföll omöjligt att hästen skulle orka dra vagnen uppför.

Trasiga barnungar, några trötta åldringar från gubbbuset – det blev en liten skara som samlades. Och pojken flöt in i den, sökte gemenskap och här kunde han finna den.

Att varken piska eller böner hjälpte var snart tydligt, hästen förmådde inte. Diskussionen böljade, en tullman kom från vaktstugan.

Det dröjde en stund innan Henning vågade göra sig hörd. Han var främling – men kände igen situationen. När bönderna kom till kvarnen med sina kärror lastade med säd hade de ofta svårt att klara sista biten upp. Då fick man palla under hjulen, ta stycke för stycke. Män och djur hade tillsammans klarat det.

Till slut vågade han föreslå den alltmer rödbrusige körsvennen att de skulle lägga under vedträn och samtidigt skjuta på. Gubbar och barnungar högg tag i kärran medan Henning placerade ut trän och kusken piskade på den drypvåta, frustande hästen. Skriande av rädsla och smärta lyckades djuret till sist ta sig upp på vägens fasta grund, med några ryck kom kärran efter.

Och körsvennen nickade bifall när pojken klättrade upp och placerade sig bredvid honom på veden.

Så fick Henning Nilsson rulla in i staden.

In i det nya

Landsvägen sträckte sig långt in i staden, som för att sakta vänja främlingen vid allt det nya. Först småningom övergick vägens grus till gatans knaggliga sten, fält och berg försvann och ersattes av grönskande trädgårdar och låga hus bakom röda plank.

Pojken snodde runt för att hinna uppfatta allt, höll nästan på att ramla av kärran när den skakade till över något av de många avrinningsdikena i gatan.

Och husen växte samman till stenmurar där gapande portar ledde in till bakgårdarnas stall och skjul. Utanför gästgivargårdarna stod förspända vagnar och väntade på resande som dröjt sig kvar vid mat och brännvin, vid bondekvarteren blandade sig förbönderna med hästskojare och lajdare. Här fanns stadens liv.

Senare skulle han undra om han glidit in i staden alltför lätt och motståndslöst, på något sätt blivit lurad. Staden borde ha visat sitt rätta ansikte redan från början: det ogästvänliga och skoningslösa. Han borde ha blivit sparkad ut långt bortom tullportar och flottbroar, borde ha tvingats att smyga in gång på gång - tills han blivit tillräckligt listig och säker.

Men när Henning Nilsson rullade in i staden log den sitt kvällssolsleende, vedkärran körde honom ända fram till bondekvarteret och den hygglige drängen såg till att pojken fick nattlogi.

Han fick sova på höskullen ovanför stallet i huset som kallades Noaks ark. Och han lyckades få bo kvar där några veckor och ibland stack en moderlig krogköksa till honom några matrester.

Lättläst version av Mina drömmars stad

(Fogelström & Säll, 2014:7–12)

Henning kommer till staden

Det var en kväll mot slutet av sommaren år 1860.
En pojke kom gående på landsvägen.
Hans kläder var trasiga. Han var barfota.
Pojken hette Henning Nilsson.
Han var femton år gammal och kom från landet.
Nu var han på väg till Stockholm.
Han hade gått på landsvägen i snart en vecka.
Han frågade dem han mötte
om det var långt kvar.

- Du är framme till kvällen, sade en gumma
som satt och vilade vid vägkanten.
Först kommer du fram till en bro.
När du har gått över den är du snart inne i staden.

Pojken hade nyss lämnat sin hembygd bakom sig.
Helst skulle han vilja vända
och gå tillbaka hem igen.
Men det kunde han ju inte göra.
I sin hemby hade han arbetat i en kvarn.
Men det arbetet var slut för länge sedan.
Nu måste han försöka skaffa nytt arbete i staden
Och han måste också försöka hitta en bostad där.

Henning satte sig i gräset och vilade.
Under tiden tuggade han på en brödbit.
Det var den sista han hade kvar.
Sedan var det slut på hans matsäck.

Han såg på sina fötter.
De var alldeles svarta.
De senaste dagarna hade han gått barfota.
Stövlarna hade han burit under armen.
Nu försökte han putsa dem
med några maskrosblad.
Han tänkte snart sätta på sig dem igen.
När han gick in i staden ville han ha stövlarna på.

Det var kväll. Solen höll just på att gå ner.
Det skarpa solljuset lyste honom i ögonen.
Han strök svetten ur pannan.
Så började han gå igen.
När han gått ett stycke fick han syn på en bro.
Det måste ju vara bron som gick in till staden,
bron som gumman hade talat om!
Då var han snart framme!
Han gick fortare och fortare.
Han började halvspringa.
Nu var han alldeles i närheten av bron.
Vad den såg stor och väldig ut!
Den höjde sig över vattnet på grova pålar av trä.

Henning tittade ut över vattnet.

Han trodde han skulle få syn på staden.
Den borde ju ligga där på andra sidan bron.
Men han kunde bara upptäcka några små stugor.
Mellan stugorna låg åkrar och gråa bergknallar.
Kraxande skator flög runt och letade mask i jorden.

Lite längre inåt land såg han ändå något ovanligt.
Några höga skorstenar stack upp mellan träden.
Ur skorstenarna bolmade svart och sotig rök.
Det måste väl ändå vara en fabrik, trodde han.

Nu hade han kommit en bra bit ut på bron.
Den sluttade nedåt.
Bräderna var hala och fuktiga.
Henning tog sats och åkte kana på stövlarna.
Oj, vad det gick fort! Han var nära att ramla.
När han var mitt på bron
stannade han och såg sig om.
Lite längre bort höll man på att bygga en ny bro.
Henning hade hört talas om den nya järnvägen,
som skulle dras ända fram till Stockholm.
Tänk om det var järnvägen
som man höll på att bygga!
Den var kanske på väg till staden
precis som han själv.
Tänk om det plötsligt skulle komma ett tåg!

Lite längre fram på bron
stod en vagn lastad med ved.
Den hade kört fast och gick inte att få loss.
Bron sluttade uppåt mot den andra stranden.
Men hästen orkade inte
dra upp vagnen från bron.
Karlen skrek och piskade hästen
men det hjälpte inte.
Det hade redan samlats några som tittade på.
Det var nyfikna gubbar från ålderdomshemmet.
Några barn kom också springande från stugorna.
Henning stod där
tillsammans med de andra åskådarna.
Men han vågade ingenting säga.
Han kände ju ingen.
Det var ändå tryggt och säkert
att stå här med de andra.

Plötsligt kom han att tänka på
hur det brukade vara,
när bönderna i hans hemtrakt kom till kvarnen.
De hade också svårt att komma upp med sina kärror.
Då fick de lägga vedträn bakom vagnshjulen.
Hästen fick vila lite och kunde sedan fortsätta.
De fick ta ett stycke i taget för att komma upp.

Efter en stund vågade Henning föreslå kusken,
att de skulle lägga vedträn bakom vagnshjulen.
Henning lade ut vedträn.
Kusken höll i tömmarna.
Gubbar och barn högg tag i kärran och sköt på.
Snart var den uppe på vägen på andra sidan bron.

Kusken frågade
om Henning ville åka med ett stycke.
Henning tackade ja och hoppade upp på lasset.
Han satte sig längst fram bredvid kusken.
Han tyckte det var skönt
att få vila benen en stund.

Efter en stund kom de in på några smala gator.
Vagnen skakade fram över de ojämna gatstenarna.
På bägge sidorna var det rödmålade plank.
Bakom planken fanns trädgårdar och låga små hus.
Längre in mot staden var det stenmurar längs gatorna.
Henning kikade in genom portarna,
som stod på glänt.
Bakom murarna såg han stall
och skumma bakgårdar.
Utanför värdshuset stod det vagnar med hästar.
De väntade på resande, som skulle köras vidare.

Kusken undrade vart Henning var på väg.
Henning berättade att han kom från landet
och att han inte kände någon i staden.
Kusken lovade att försöka hjälpa honom.
Kusken körde Henning till en gård i närheten
där bönderna brukade bo
när de var på besök i staden.
Där fick Henning lov att sova på en höskulle.
Han fick också några matrester från köket att äta.
Snart somnade han.
Gården låg på Söder i Stockholm
och kallades Noaks ark.
Där fick Henning stanna.